

SVETOVNA VOJSKA

Nemčija, Avstrija + Belgija,
Francija, Anglija

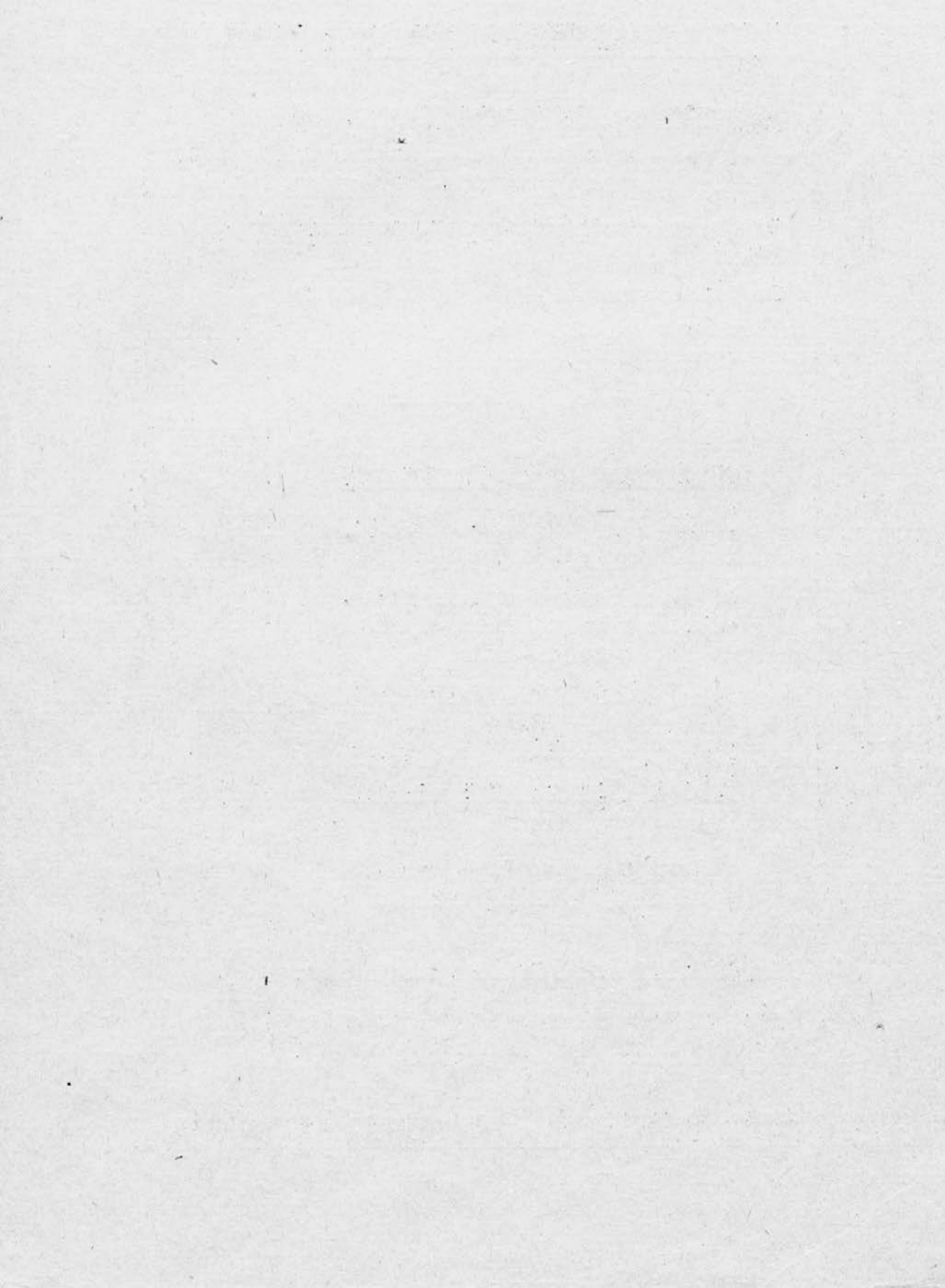
Usebina: Pisma slovenskih vojakov.
- Naše in nemške baterije. - Isjudstvo
v orožju. - Črtice.

Seš. 13 1915
Izhaja dvakrat na mesec.

Cena 60 vinarjev, četrletna na-
ročnina [6 sešitkov] 3 krone.

Urejuje Iv. Podlesnik .. Zal. Katoliška Bukvarna

Pisma slovenskih vojakov z belgijskega bojišča.

V.

belgijsko-francoskega bojišča je dne 18. novembra 1914 pisal Peter Novak, nazadnje tovarniški delavec na Jesenicah. Pismo je došlo v desetih dneh. Med drugim piše:

Mi, kar nas je pri 8. bataljonu, 1. in 2. kompanija, z velikimi topovi 30·5 cm (Mörserbatterie), smo že marsikaj napravili Francozom, da so morali bežati. Sedaj smo bili že trikrat v hudem boju, pa smo še vedno zdravi in veseli. Ko smo se prvič borili na belgijskih tleh in streljali na Namur, nam je bilo že malo vroče, ker človek ni navajen takih reči. A potem, ko se človek privadi, mu je vseeno. Ko smo drugo trdnjavo bombardirali, bila je francoska trdnjava Maubeuge, to je bilo grmenje topov, pokanje pušk, da se je zemlja tresla, toliko topov je streljalo dan in noč brez prenehanja, posebno naši veliki topovi! En sam strel je težak 384 kg in gre 4000 do 5000 metrov visoko. Morete si misliti, s kakšno močjo prileti na tla, da mora biti vse strto. N. pr. pri Maubeuge je bila trdnjava šest metrov zemlje, spodaj beton, pa je naš strel prebil skozi in skozi, potem šele v spodnjem delu eksplodiral. Kamor je priletel, naj bo oklepna kupla ali beton, vse je šlo v nič. Ko smo pri Maubeuge oblegali trdnjavo, to so letele čez nas granate in so padale poleg nas na tla kakih 50 metrov proč. Meni niso napravile nobene škode. Celo noč so švigale, da je človeka kar mraz tresel, ko je padla poleg nas na tla, se zarila v zemljo, in ko jo je razneslo, je vrglo zemljo 50, 60 metrov visoko. Grozen pogled! Potem pa prileti še kakšen šrapnel vmes, pa nas malo poškropi s svojimi kosčki. Pa se človek popolnoma privadi. To je sedaj vsakdanja reč, nič

več ni strahu. To je bil boj tukaj za življenje in smrt, pa padla je trdnjava v 14 dneh in je bilo 43.000 ujetnikov. To so bile vrste! No, ko smo tukaj dokončali, smo pa šli nad drugo trdnjavo, namreč nad Antwerpen. Tu smo šele videli, kaj je pravi boj. Bombardirali smo dva dni brez prenehljaja, da se je zemlja tresla. Tam je bilo vse skupaj. Ko smo mi na eno trdnjavo streljali, so Nemci drugo šturmalili, da je bilo groza. Vsi belgijski in francoski ujetniki so rekli, da ne bo nikdar Antwerpen naš, pa glejte, v 13 dneh je bil naš, največja trdnjava v celi Evropi. To so bile trdnjave z 12—9—8 oklepnimi kuplami, da bi v mirnem času rekel: »To je nemogoče premagati, tukaj ne bo nikdar nihče premagal!« Pa je šlo prej, preden so oni mislili. Tako smo pretolkli že tri boje, sedaj smo že zopet pri četrti taki trdnjavi, pri Dünkirchnu in Calais, potem pa pride Pariz. O Božiču bom v Parizu. Božično noč bomo imeli v Parizu, če Bog dá zdravje in srečo. Tukaj je vedno kaj novega. Vsak dan polno zrakoplovov nad nami. Ne vem, kdaj bo konec tega, zmerom hujši in hujši so boji brez prenehljaja, posebno tukaj. Koliko stotin vsak dan ranjenih, brez rok, brez nog, ali pa razmesarjenih, da je groza pogledati! Pa človek se navadi kakor doma, posebno pa tega posla, se bomo vsaj natepli sedaj, da bomo potem pametni. Imam mnogo povedati, pa ni mogoče toliko pisati, ker tudi časa ni, po večjem sem Vam malo napisal. Sedaj Vam pa pošiljam najsrčnejšo pozdrave in želim vesele božične praznike, ker mislim, da prej tako ne pride pismo. Torej bodite zdravi, jaz ne smem reči ne za uro, da bom živel...

VI.

Rezervni topničar J o Ź e D r o l c, doma iz Polzele, je pisal dne 24. decembra 1914 s francosko-nemškega bojišča:

Dragi starši! Srčne pozdrave iz Belgije! Naznanjam Vam, da se še zmeraj, hvala Bogu, počutim bolj krepkega, kakor

sem bil poprej doma. Oh, da bi me roka Najvišjega obvarovala cel čas tudi pred sovražnimi šrapneli in granatami, kateri nas vsak dan prav pridno obiskujejo! Da bi me angel varih srečnega Vam nazaj pripeljal pod Vaše varstvo, potem še bomo uživali enkrat pravo družinsko veselo življenje. Oh, koliko živih spominov imam jaz nazaj na sveti večer pred seboj! Nocoj sem na straži na utrdbah in jutri, na Sveti dan, se bomo pa streljali, ako se ne bodo poprej pogodili za premirje. Tukaj se menjavamo pri streljanju na vsakih 24 ur, tako da si na vsakih 24 ur odpočijem. Pravzaprav nam še ne gre prehudo, samo da je lepo vreme. Tukaj je bolj močvirnat svet, to je težavno za naše težke avte. To je treba truda nad vse, pa mi vse voljno prenašamo za blagor našega bližnjega. Prav moško in z veseljem hodimo kljub slabemu vremenu in sovražnim granatam okoli naših velikarov; vsak top (možnar) tehta brez lafete 300 meterskih centov, to je orožje, da ga še svet ni imel. A mi Avstrijci ga imamo in smo ga celo Nemcem posodili. Ko smo začeli dne 21. decembra streljati, so nas že opoldne z granatami pozdravljali, pa k sreči nič zadeli, a mi smo jim prav hrabro in hitro pošiljali nazaj naše velikanske bombe. In mi bomo tudi hrabri ostali in zvesti do zadnjega zdihljaja. Borili se bomo in maščevali za naše pradede, katerim so Francozi pred sto leti veliko prizadeli. Sedaj bodo lahko spoznali, kaj smo Slovenci in sploh Habsburžani. Bog nam pomози in naša priprošnjica Devica Marija! Sedaj, ko to pismo končam, grem na patroljo, ki bo do polnoči. Nocoj se ne sliši noben strel. Menda so Francozi vendar spoznali to noč kot sveti večer. Po polnoči gremo iskat špijone, ki jih je tukaj mnogo. Z Bogom Vam kliče Vaš sin Jožef Drolc, rezervni topničar.

VII.

Isti Jožef Drolc je pisal svojim staršem o smrti svojega tovariša:

Ostende, 8. januarja.

Dragi! Mnogo srčnih pozdravov Vam pošiljam iz daljne Belgije. Meni gre tukaj po stari navadi. Zdrav sem še zmeraj, hvala Bogu. Boji se vršijo tukaj noč in

dan. Vojna sreča se menjava, danes smo mi na boljšem, jutri zopet sovražnik. No, pa mi z našimi velikani (težkimi možnarji) smo uničili že marsikatero sovražno baterijo. Nekaj sovražnih postojank je bilo, ki so tako sipale ogenj na nas, da je bilo strašno. Vedno je bil enak boj. Potem smo jim pa le prišli enkrat na sled in pregnali smo jih. Mi obstreljujemo večinoma le trdnjave in mesta. Mesto N. se prav zagrizeno drži. Mislim, da jim bomo že prišli do živega. Na starega leta dan proti večeru, ko je naš oddelek šel v službo, prileti šrapnel v našo baterijo. Zadel je žalibog enega slovenskega junaka, doma niže Pragerskega na Štajerskem. Junak se je takoj zgrudil. Bil je pri priči mrtev. Šrapnel ga je bil zadel v glavo. Žalosten je bil pogled na vrlega junaka. Spravili smo zvestega vojaka na dom v vojaško stanovanje, drugi dan smo ga v navzočnosti več vojakov slovesno pokopali na mirodvoru. Bil je prvi junak, ki je padel v petmesečnem bojevanju pri naši motorni bateriji. Ranjen še ni bil nobeden od sovražne krogle, čeprav jih je že na stotine in stotine švigalo po zraku okrog naših baterij. Nas je obvarovala roka Najvišjega. Mi imamo še znaprej zaupanje v našo priprošnjico Devico Marijo, da nas bo obvarovala pred vsem hudim in do konca vojske. Potem se z veseljem in polni slave podamo v našo ljubljeno nam slovensko domovino. To je nas vseh edina želja. Bog nas usliši, da bi strli do tal sovražnika. Srčno Vas pozdravljam in ostanem Vaš hvaležni sin Jožef Drolc.

VIII.

M. O z w a l d, doma iz Kostanjevice na Kranjskem, je poslal iz Antwerpna pismo, datirano z dne 14. oktobra. V tem pismu piše med drugim:

Prepotovali smo velik del Avstrije, Bavarsko in Luksemburško. Prišli smo v Belgijo in Francijo, kjer smo prvič posegli v boj s svojimi motorskimi baterijami. In uspeh je bil na naši strani. Iz Francije smo se zopet vrnili v Belgijo, da sodelujemo pri obleganju trdnjave Antwerpen. Tudi to trdnjavo smo zavzeli, kakor preje Namur in Maubeuge (Mobež). Dosedaj smo bili neprestano v boju, brez vsakega počitka. Danes je odmor, dobili smo en dan oddih-

ljaja. Kakšen užitek! Sedaj imamo vsaj ležišče, da spimo pod streho, četudi na trdih tleh.

Preje smo prenočevali tedne, mesece zunaj na prostem, ne glede na to, ali je bilo lepo vreme ali pa dež in vihar. Ždeli smo noč in dan v svojih postojankah, granate in šrapneli pa so padali nad glavami kot toča. Bilo je strašno. Najstrašnejše pa je bilo pred Mobežem (Maubeuge). Nikdar, dokler živim, ne pozabim onih grozних noči, ki smo jih prebili tukaj. Pravijo, da smo bili izdani; kaj je na stvari, ne vem, vem pa, da je bila naša osveta strašna. Mesto s 16.000 prebivalci smo razstrelili v prah in pepel, niti opeka ni ostala na opeki...

Danes smo tu v Antwerpnu. Pripravljamo se na nove napore, na nove boje, ker konca še ne bo skoro.

Pravkar smo dobili poročilo, da je belgijski kralj Albert ranjen in da je pobežnil. Revez, zadostil je svoji dolžnosti napram domovini, a sedaj je moral bežati in izgubil je vse, vse. Revnejši je sedaj kakor zadnji berač. Nehote se spominjam na »Ubežnega kralja«, pesem, ki smo se je učili v šoli... V mojem oddelku sta tudi dva Novomeščana: Bučar, ki igra gosli, in črnomaljski učitelj Mikolič, sin novomeškega krojača. Ubožca sta oba ranjena v nožo.

Vse bi bilo dobro, samo v skrbeh sem radi svojcev doma. Osemnajstletni najstarejši moj brat je šel prostovoljno k vojakom in se morda že bori na severu proti Rusom, mlajši brat in sestra sta pa oba bolna. Edino to me tolaži, da dobiva mati zame državno podporo po eno krono na dan, da moji ljudje vsaj od glada ne bodo poginili. Ne, ne bodo, vsaj dokler bom jaz živ! Pravkar sem jim poslal domov 10 mark ali 12 kron, vse, kar sem si mogel tu na bojišču prihraniti. In ne obupavam, notranji glas mi pravi, da se bo vse preokrenilo na bolje...

IX.

»Slovenski Gospodar« je priobčil:

Oče slovenskega fanta, ki se je mudil pred kratkim na francoskem bojišču, nam je dal na razpolago sledeče zanimivo pismo, katero v celoti priobčujemo:

Ljubi oče! Poprej ko Vam nadalje pišem, Vas vse skupaj prav lepo pozdravim. Tu Vam hočem nekoliko popisati naše sta-

novanje. Tu se imamo prav dobro, zmagali smo povsod, koder smo šli. Bili smo že na treh trdnjavah: Namur, Maubeuge in sedaj Antwerpen. Tu je bila največja trdnjava, o kateri so mislili, da ne bo nikoli vzeta. A slednjic so morali sovražniki bežati. To mesto je bilo tako zavarovano, da Vam ne morem tukaj popisati. V to mesto pridejo velike ladje z morja. Tu je velik kanal, mesto je trgovsko mesto in ni nič poškodovano. Mesto stoji na prav lepi legi. Dreveredov je veliko, ulice so široke. Ko smo tukaj prišli nekateri v mesto, pride nam nasproti neki star mož, ki je znal dobro nemško. Vprašal nas je, kateri vojaki da smo. Rekli smo, da iz Avstrije. Za glavo se je prijel, kako da moremo mi biti tu, ko je cela Avstrija že v ruskih rokah, da so že Rusi na Dunaju. Mi smo se mu smejali. Rekli smo, da so že Rusi na Dunaju, ampak ujeti. Če bi hoteli tem belgijskim časopisom verjeti, kar oni pišejo, bi ne bil niti kamen na kamnu ostal več v Avstriji.

Zahvaliti se ne moremo Bogu dovolj za dobrote, katere nam deli. Sedaj Vam ne morem povedati, kam bomo šli, ali bomo šli proti Parizu ali pridemo kmalu domov. Tu smo videli že dosti sveta, rad bi še Pariz videl, kako je lep. Če bomo šli tja, bom Vam pisal, da me pridete obiskat. Poprej so se delali naši sovražniki močne, sedaj pa tečejo pred našo vojsko. Kar morejo, vržejo proč: tornistre, puške, bluze... Tu je šlo dosti Belgijcev v civilno obleko, dobili smo pa po hišah vse polno vojaške obleke, puške in sablje. Angležev je bilo tu dosti, pa so polni strahu kakor kokoši, ko vidijo jastreba nad glavo. Tu v teh trdnjavah je strašanskih topov in municije so sezidali cele vasi. Topovi so različne mere. Tu bode na stotine ljudi brez strehe.

Sedaj Vam nimam kaj novega pisati. Dajte mi pisati, kako Vam gre doma. Čas bi bil, da bi dobil kako pismo od Vas. Dajte mi poslati naslov od..., da bom vedel, kje je. Sedaj Vas še enkrat vse skupaj lepo pozdravim, ostanite z Bogom! L. M.

X.

Prijatelj in naročnik »Novega Časa« Anton Janež iz Zatoľmina, ki služi pri motorni bateriji na francoskem bojišču, je pisal:

Vsem Slovincem in posebno naročnikom »Novega Časa« pošilja najlepše pozdrave rojak, ki se nahaja pri težkih trdnjavskih možnarjih... Naši možnarji so strah naših sovražnikov; nam pa so v največje veselje, ker rušijo sovražniku njegovo najmočnejše trdnjavsko zidovje. Najbrže Vam še ni znano, kaj je proti nam ukrenil sovražnik. Dne 3. januarja so v francoskem in angleškem taboru razglasili, da dobi 80 frankov, kdor ubije ali ujame enega od naše baterije. Tu vidite, da naši sovražniki čutijo, da smo mi in naši 30·5-centimeterski možnarji kot črv, ki se zajeda v njih vrste.

Obenem naznanjam, da bi rad bral »Novi Čas«. Močno bi me veselilo, posebno, ker ga tudi doma bero naš očka. Še en pozdrav iz teh daljnih krajev! Bog živi naš dom in cesarja! Na svidenje!

XI.

Šolskemu vodju v Cerknici g. Andreju Šest je pisal njegov bivši učenec Frančišek Branisel, ki se udeležuje vojne ob naših težkih motornih baterijah na belgijskem bojišču, naslednje pismo:

Spoštovani gospod! Spominjam se še na čase, ko sem bil kot otrok pod Vašim varstvom. Da Vam po svoji možnosti izkažem svojo hvaležno vdanost, Vam hočem nekoliko opisati svoje življenje na francoskem bojišču.

Znano Vam je že iz mojih pisem, da sem se udeležil glavnih bojev pri trdnjavah Namur, Maubeuge in Antwerpen; radi tega Vam ne bom opisoval teh bojev. Ako pa pridem enkrat srečno domov, sem pripravljen to ustno storiti.

Začetkom decembra v letu 1914. je prišlo povelje, naj odrinemo iz mesta, v katerem smo bili 14 dni, proti sovražniku, ki ni bil daleč. Razložili smo naše velikane (topove) in avtomobile raz železniške voze ter napravili bojno kolono. Drugi dan na vsežgodaj so že puhali naši avtomobili proti sovražu. Po preteku treh ur smo dospeli do vasi O., kjer smo se ustavili in pustili našo kolono. Ob 11. uri dopoldne je šlo odbrano moštvo z lopatami in krampi kake tri kilometre naprej, da izkopljejo jamo, kjer naj stojijo naši topovi, in

obrambne jarke. Ali takoj smo dobili pozdrave s francoske strani. Ni nas dosti motilo, delali smo naprej. Ko je bilo delo že pri kraju, so pripeljali topove, da jih postavimo v pripravljeno jamo. Delo nam je šlo hitro izpod rok, akoravno so živahno streljali na nas.

Sovražne krogle so padale pol kilometra okrog nas. Srečo smo imeli. Drugi dan ob sedmih so že stali naši orjaški topovi s svojimi žreli proti sovražniku. Čakali smo samo še na povelje »ogelj!« Ali zastonj smo pričakovali tega povelja. Proti 10. uri so začeli Francozi na nas streljati kot bi bili neumni. Pričakovali smo strašnih trenutkov. Šrapneli so eksplodirali nad našimi glavami. A k sreči smo imeli dobre okope in bili varni pred šrapneli. Granate so se nas pa še precej izogibale. Proti 12. uri je prišlo zopet povelje, naj topove zopet izkopljemo in menjamo stališče. Delali smo kot živina, vrhu tega so nas pa še Francozi nadlegovali s šrapneli in granatami. Delali smo cel dan in celo noč. Proti jutru smo bili gotovi. Prepeljali smo topove za kilometer nazaj proti desni strani in začeli takoj z delom. Ko smo imeli biti gotovi, so zopet prileteli francoski pozdravi. Morali smo zopet izkopati topove in se vrniti v vas O. Tam smo čakali tri dni. Med tem časom smo pa ujeli francoske in angleške ogleduhe, kateri so nas in mnogo nemških baterij izdali. Bilo je takole:

Neki vojak, po imenu Esletzbüchler, je stal na straži že tretji dan. A vsak dan je prišel k njemu star, sključen možiček in ga povpraševal po okoliščinah pri naših topovih. Tudi neka dama francoskega Rdečega križa je krožila po tej vasi ter prav rada govorila z avstrijskimi vojaki.

Ko se je omenjenemu vojaku zazdela vsa stvar nekoliko sumljiva, je javil to poročniku. Niso se obotavljali, ampak takoj je poročnik vzel pet mož (med katerimi sem bil tudi jaz) in šel v hišo, iz katere sta prihajala omenjeni starček in dama. Na hišnih vratih je bilo napisano v nemškem jeziku: »Ubože stare bolne gospe«. Šli smo v hišo in po kratkem iskanju našli podzemeljsko luknjo, v kateri so se nahajali oni starček, dama, en francoski častnik in en ranjenec. Dama je bil angleški častnik. Imeli so ti ljudje precej denarja, hrane in podzemeljski telefon, po katerem smo bili

tudi mi izdani. Odvedli smo jih seboj ter jih izročili nemški straži. Kaj je bilo potem z njimi, tega ne vem. Najbrže so bili, kakor vsi ogleduhi, ustreljeni.

Imeli smo potem mir pred sovražnikovimi krogami, kakor tudi vse nemške baterije. Po preteku treh dni smo zopet odšli proti sovražniku. Dobili smo povelje razbiti neki kolodvor, železniški most in tri angleške težke baterije, katere so bile v neki tovarni skrite in nemškim lahkim baterijam silno nevarne, kakor tudi infanteriji. Vkopali smo našo baterijo v skrit kraj za močno hišo. Morali smo delati ponoči, da nas ni videl sovražnik. Naš gospod poročnik si je ogledal omenjene cilje ter preračunal daljavo. Angleške baterije so še vedno bljuvale smrtonosne krogle, a bila jim je tudi že zadnja ura. Pričnemo streljati. Ko smo oddali 12 bomb, je prišlo povelje oženj ustavititi, nato pa takoj telefonsko poročilo: tovarna je izpremenjena v razvaline, z njo tudi tri angleške baterije in zaloga smodnika.

In res, med pokanjem naših možnarjev se je zaslišalo v daljavi močno grmenje, nato pa se je dvignil velikanski dim. Zaloga smodnika je zletela v zrak. Potem smo imeli počitek do drugega dne.

Drugi dan smo začeli streljati na železnico. Tudi ta cilj smo razbili s 30 bombami.

Tretji dan smo zopet streljali, a oddali smo samo tri strele. Kam smo streljali, smo zvedeli šele drugi dan. Ko je naš nadporočnik opazoval na opazovalnem mestu, kje je kaka sovražna baterija, zapazil je v daljavi na neki cesti, da se zbirajo Francozi. Stali so ravno v nastopu, ko je naša bomba priletela med nje. Okrog 500 je bilo mrtvih, veliko ranjenih. Ko je to videla nemška infanterija, je napravila naskok in ujela ostale napol oglušele ljudi. Ti ujetniki so nam pripovedovali strašne reči o učinku naše bombe.

Odpeljali smo se od mesta R. dne 18. decembra proti mestu O. Ponoči dne 19. decembra smo dospeli v vas L., kjer smo pustili našo kolono. Baterijo smo pa postavili 4 kilometre naprej. A že prvi dan smo dobili oženj. Seveda ne ravno v baterijo. Imeli smo nalogo, da razbijemo mesto N., električni žaromet in neki stolp, kateri je bil precej visok in so imeli Francozi na

njem opazovalno mesto. Streljali smo vsak dan, a tudi Francozi nas niso pozabili. Vsak dan so oddali na nas čez 200 granat in šrapnelov. Izpočetka smo imeli veliko srečo. Izstrelili smo dnevno 30 do 40 bomb. A proti koncu ni ostalo brez žrtev. Razbili smo že skoraj celo mesto, ko so Francozi izvohunili naše opazovališče. Morali smo je opustiti in potem so nam zrakovlavi služili kot opazovalci. Bilo je dne 30. decembra 1914, ko smo tudi streljali po znamenjih zrakoplova. Plaval je visoko nad nami. In ravno tisti dan so streljali Francozi na nas kot bi bili znoreli in ravno v baterijo. Ker je bil pa ravno zrakoplov nad nami in nam dajal znamenja, se nismo mogli skriti za okope. Streljali smo naprej. A kar naenkrat javi četovodja nadporočniku, da je bomba predebela in ne gre v cev. Nadporočnik je dal povelje, naj nabašemo drugo. Ker smo pa imeli na dovoznem vozičku ravno bombo naloženo, smo jo morali razložiti, da drugo proč odpeljemo. Ker je pa bomba težka 382 kg, ne gre to delo tako lahko izpod rok. Prijeli smo jo trije možje, in sicer: jaz na sredi, Slovenec Rudolf Redek iz Štajerske na levem ošiljenem koncu in en Nemeč na desnem koncu. V tem trenutku pa počí šrapnel ravno nad našimi glavami. Midva z Nemcem sva vtaknila glave pod bombo, Redek je pa nazaj pogledal in šrapnelova vžigalna naprava ga je zadela v glavo. Meni je tudi par šrapnelovskih kroglic prevrtalo vojaški plašč. A hvala Bogu, ranjen nisem bil. Takoj potem je prišlo povelje: Za kritje! Tekli smo v okope. Ostali smo še pol ure tam. Nato smo začeli zopet streljati in oddali še 40 strelcev na mesto. Razbili smo tisti dan tudi še tri angleške baterije, katere so bile skrite v mestu. Zvečer smo odnesli padlega junaka domov in ga položili k počitku. Sedaj smo pa v krasnem mestu . . . in pričakujemo ure, da odrinemo proti sovrađu.

XII.

France Ocvirk je pisal svojemu stricu Maksu Ocvirku, župniku pri Sv. Andražu nad Polzelo, sledeče pismo za novo leto. (Pismo je rabilo z zahodnega bojišča na Polzelo ravno deset dni.)

Daleč od domovine spominjam se v začetku novega leta svojih znancev in tudi

Vas, gospod stric. V tem novem letu gledamo mi vojaki še zdravi v to strašno svetovno vojsko. Tudi mene lahko doleti kaka nesreča, mogoče tudi smrt. Gotovo Vam je znano in ste čitali o naših motornih baterijah. Zmagali smo pred Namurjem, Maubeužem v Franciji in pri svetovni trdnjavi Antwerpen. Nas ni veliko tukaj, samo nekatere baterije. Iz Celja in iz celjske okolice sem samo jaz tu. Zdaj smo v južni Belgiji na morski obali, ne daleč proč od Ostende. Pomislite, kako daleč od domovine. Tukaj ni nobene zimske dobe, navadno pada dež, v februarju se začne že spomlad. Prebivalci so francoske narodnosti in vsi kristjani kakor mi. Tukaj se bije in vleče ona strahovita bitka, v kateri sem tudi jaz. Opisati Vam tega ne smem, a gotovo tudi nekaj čitate o tem v časopisih. Naše 380 kg težke bombe povzročajo sovražniku težke izgube. Jaz sem zdrav, vedno vesel, kakor doma, ko sem zelenjavo razpečaval. Prosim, pišite mi kaj.

XIII.

Franc Lončar iz Horjula, katerega pisem smo že več priobčili, piše svojemu prijatelju:

Dragi Ivan! Oprosti, da Ti bolj malo pišem, saj veš, da nisem gospod svojega časa, ampak višjim podrejen. Pa tudi mize ne vidim pogosto, da bi se nanjo naslonil in Ti kaj napisal. Danes pa naj bo zopet enkrat! Tu se zlasti vidi, kolikega pomena je telovadba za slehernega, ki dosledno spoznava njen namen. Seveda to ni poglavitno! Kdo se bo po orodjih obešal in sukal, treba se je uglobiti v notranjo organizacijo telovadcev in umevati prijateljstvo, ki nastane med mladimi Orli, ko se shajajo v svojih telovadnicah. V prvi vrsti se moramo učiti samozatajevanja ter krepiti in utrjevati svojo voljo. V vztrajnosti se moramo vežbati. Seveda moramo vse svoje delo posvečevati Bogu in od njega dobiti pomoč. To pišem jaz — pa Tebi juristu — organizatorju — pa vseeno naj Te opozorim, da mojim dragim bratom to razlašaš, kajti ti še niso skusili in spoznali sveta, kakšen je. Tudi tu med vojaki se veliko pozna delo organizacij ali pa staršev. Ako imajo fantje dobre starše, ki jim z zgledom in besedo dajejo podlago za

samostojno življenje v svetu, se navadno ne izgube, ampak ostanejo dobri in jih ne omaja vsak vetrič. — Kako slabo pa drugi vrše svojo dolžnost! Mladina propada kar korakoma. Pride skupaj več takih propalic, ki potem drug drugega še dalje vodijo, s seboj pa navadno potegnejo še veliko dobrih. Zato pa na plan! Mladino moramo še bolj navezati na dragi dom, na ljube starše, na verske in nravne zakone, ako hočemo imeti zdrav, delaven in srečen rod. Tukaj v Belgiji, še bolj pa na Francoskem vidim, kako nizko padajo rodovi, kako izginjajo zdrava sveža lica, krepke in pravilne postave; pohabljeni in telesno jako slabotni revčki se pa množijo. Zato pa kličem vsem Orlom v domovini: Na noge, na delo! Delo za orlovsko misel je sveto delo, Bog ga bo blagoslovil. Ako se bomo tega dela oprijeli, bomo želi uspehe.

Ne morem Ti povedati, kako želim, da bi se naselil ljubi mir v deželah, da bi posvetili svoje moči mili ožji domovini, domačim ognjiščem. Sicer se ne smem pritožiti, da se mi godi slabo, ker se nešteto drugim godi mnogo slabše, pa vendar bi bil strokrat raje pri dragih domačih, prijateljih in starših. Gotovo mi je pa tudi ta stvar veliko koristila. Ogedal sem si tuji svet, tuje navade, tuje kmetovanje in obratovanje, tuje življenje in tuje ljudi sem pri tem spoznal. To je brez dvoma velikega pomena za mladega človeka. Hvaležen sem ljubemu Bogu za vse dosedanje, prosim ga le zdravja in blagoslova. Padem lahko vsak moment od francoske krogle, potem Vam pa kličem dragim domačim: Na svidenje! V duhu pa še vedno ostanem pri Vas. Rodnemu kraju sem se posvetil, zanj hočem živeti...

Streljamo vedno in vedno. Tako grmi kakor pred najhujšo nevihto. Vsaka krogla, ki jo izstrelimo, seže 600 metrov na široko, kamor prileti, stane 3000 K in tehta 382 kg. H koncu Te še prosim, da mi pošlješ »Slovenca«, kadar bo kaj zanimivega. Srečno in mirno novo leto želim Tebi in vsem dragim znanim Tvoj France Lončar.

XIV.

Pismo Franca Ocvirk svojemu stricu Maksu Ocvirk, župniku pri Sv. Andražu nad Polzelo.

Vaše pismo, ljubi stric, me je prav razveselilo, bil je glas iz ljube, daljne domovine.

Bivamo že nekaj dni daleč od bojne črte v mestu Roulers in čakamo novega povelja. To mesto je prav lepo in šteje 20.000 prebivalcev; trgovina je v polnem teku. Res, čudno je: nedaleč od tukaj so že hudi boji, sliši se grmenje topov, a meščani se ne zmenijo za vojni ples. Večina jih pravi, da bi bilo bolje, ako ostanejo pod Nemčijo; so francoskega jezika. V tem mestu smo praznovali 27. januarja rojstni dan nemškega cesarja. Sto mož od naše težke baterije smo bili poklicani k paradi. Na velikem trgu sredi mesta smo se zbrali ter čakali dogodkov. Govorila sta dva čč. gg. kurata in potem naš poveljnik. Govori so bili tako vzneseni, tako plamteči ljubezni do domovine, da bo vsakdo še bolj ljubil svojo domovino. Opisati Vam moram še nekaj od preteklega časa, še preden smo dospeli v to mesto Roulers. Sedem tednov smo bili v bojni črti pri mestu Ostende. Ni mogoče popisati, kako velikanško škodo smo sovražniku napravili, veliko težkih sovražnikovih baterij smo popolnoma uničili. Mesto Nieuport pri morju smo skoraj čisto porušili. Ravno tu so se Francozi in Angleži na prostem polju utrdili; mi smo tukaj dobili nove bombe, lažje kakor one, ki smo jih rabili pri trdnjavah Antwerpen in Maubeuge.

Učinek teh bomb je naravnost strašen; bomba raztrga, razkoplje in vzdigne mehko zemljo daleč na okrog. Sovražnik vé, da smo mi Avstrijci tisti, ki jim največ škode prizadenemo. Kolikokrat smo bili v ognju granat! Dosti jih je padlo pred nami in za nami; samo Bogu se imamo zahvaliti za srečo, katera nas je dosedaj spremljala. Vseh narodnosti nas je tukaj, Slovenci, Hrvati, Nemci, Ogri, Italijani. Tudi je dosti vohunov, zlasti za naše težke baterije; ti vohuni prihajajo v nemški uniformi. Enega smo mi zasačili na opazovališču, Nemci pa več. Zato se našim težkim baterijam nihče ne sme približati brez legitimacije. Povedano nam je, da nas še hujši boji čakajo. Ples bo krvav, zmağa pa v slavi.

XV.

Pismo slov. vojaka Alb. Berginca izpred Antwerpna staršem v Šempolaj:

Ljubi starši! Prejel sem Vašo drago zalepko, ki je rabila cel mesec in 15 dni, preden je prišla tu meni v roke. Potem ni nič čudno, če tudi Vi ne dobite mojih pism, ko Vam pišem, če čas dopušča, še vsak dan in kakšen dan tudi po dvakrat. Denarja ni na obilo, ali stradal do sedaj še nisem. V Belgiji so prihranili še nekaj za nas. Kur, prašičev, krav, rac in golobov je dovolj, imamo tudi prav fino francosko vino. Res, da so nas sovražniki pozdravljali tudi z granatami in šrapneli, toda mi se nismo dali motiti pri naših gostijah. Na Boga se tudi spominjam, kakor me lepo opominjate. Ne bojte se, te svoje stare navade ne opustim. Vem, da je Bog gospodar nas vseh. Z vojsko gre imenitno. Do sedaj smo bili še vedno zmagovalci, kar upam tudi v prihodnje. Sedaj smo bili dva meseca na Belgijskem in v enem kraju na Francoskem. Napravili smo tri okupacije, ki so vse dobro izpadle: trdnjave smo rušili, kakor da bi bile iz peska: Maubeuge (Mobež), Namur, Antwerpen. Belgijci in Francozi so kar strmeli, ko so videli padati ogromne granate. Upamo, da pojde tudi v prihodnje imenitno, ker korajže ne manjka. Kam pojdemo sedaj, ne vem. Z Belgijo smo končali; mislim, da pojdemo na severno Francosko, toda gotovo ni. Rad bi si še Pariz ogledal, ali le ne vem, če pojdemo tja. Nikar se zame ne bojte! Mi smo vedno oddaljeni od nasprotnikov, ker streljamo vedno na 10 do 12 km. Res, da imajo tudi oni kanone in da streljajo tudi oni daleč, ali oni preradi zbežijo pred nami, posebno Angleži. Sedaj smo se bili s tremi nasprotniki in vseeno smo jim bili kos, ker streljajo jako slabo in imajo tudi slabo municijo. Lahko rečemo, da se Avstrija in Nemčija bijeta s celo Evropo, pa smo še vedno na površju. Za sedaj dovolj. Prosim, da mi v kratkem kaj pišete, ker do sedaj nisem še ničesar dobil.

† Stotnik Amman.

Kakor smo že poročali, se je pripetila avstrijski motorni bateriji v Belgiji nesreča. Stotnik Amman je bil poveljnik tiste avstrijske motorne baterije, ki se je po padcu Antwerpna vozila čez Lüttich po železnici pred neko drugo belgijsko trdnjavo. Na postaji v Lüttichu je skočil

vlak iz tira in žrtev te nesreče je bil tudi med Slovenci zelo priljubljeni stotnik Amman. Baterija je ostala nepoškodovana, nekaj slovenskih vojakov je bilo lahko ranjenih, stotnik Amman pa je podlegel ranam, ki jih je dobil pri tej nesreči.

Stotnik Amman je bil postavljen na svoje odgovornosti polno mesto vsled izrednih vojaških lastnosti. Bil je prvotno rezervni častnik, leta 1891, pa je bil predstavljen kot poročnik v aktivno službovanje. Leta 1905. je postal stotnik v Kotoru. Pred petimi leti je bil prestavljen na Dunaj. Tam se je posebno odlikoval vsled svojega znanja v topničarski službi. Pred enim letom je bil prestavljen v Ajdovščino pri Vipavi k 8. trdnjavskotopničarskemu polku, kjer je postal poveljnik čez ta polk.

Kako so ga vsled njegovih zmožnosti cenili tudi pri nemški armadi, priča naslednje pismo, ki je došlo po njegovi smrti našemu vrhovnemu armadnemu poveljstvu.

»Dne 15. oktobra se je ponesrečil pri Lüttichu poveljnik avstro-ogrške motorne baterije

stotnik Amman.

On se je bojeval ramo ob rami z nemško težko artiljerijo pred trdnjavami Namur, Maubeuge, Antwerpen in je s svojo hrabrostjo in s svojim znanjem pripomogel k uspehom artiljerije. Njegov spomin bo ostal neizbrisen v srcih vseh nemških artiljeristov-pešcev. — Borckenhagen, generallajtnant, general artiljerije - pešcev antwerpenske napadalne armade.«

Krsto stotnika Ammana je krasil železni križec, katerega si je pridobil za svoje junaške čine pred Namurjem, Antwerpnom in Maubeugom.

Tudi v srcih mnogih slovenskih vojakov, ki so se borili pod poveljstvom stotnika Ammana na belgijskih tleh, bo ostal spomin na priljubljenega poveljnika. Blag mu spomin!

Smrti je ušel.

Pri avstrijskih motornih baterijah na belgijskem bojišču se je nahajal tudi nadporočnik Mühlbauer, ki je služil pred vojsko v Ajdovščini. Svoji so-

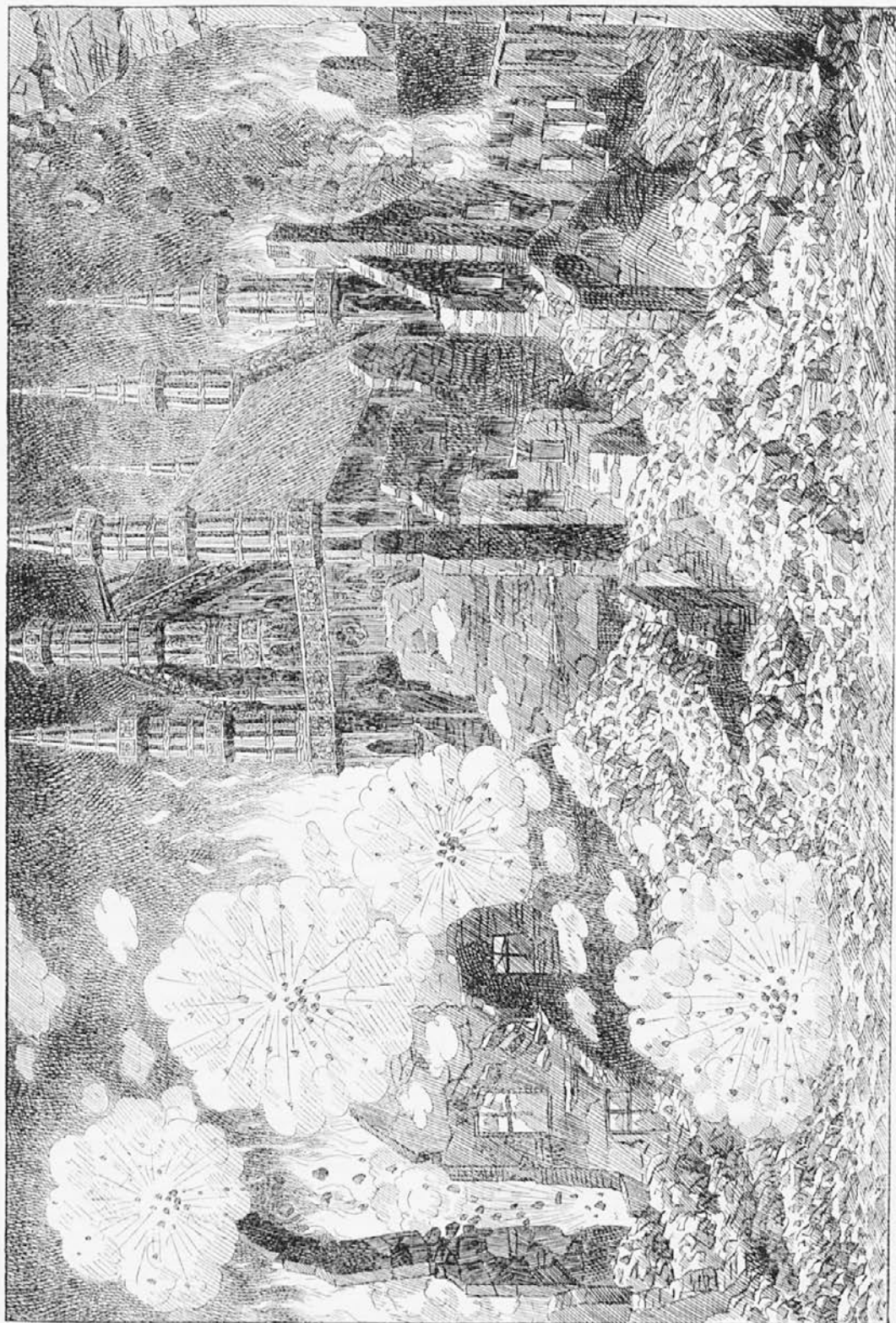
progi, ki se nahaja še v Ajdovščini, je pisal iz Metza naslednje pismo:

Moram Ti vendar povedati, zakaj da Ti danes pišem. Prosim Te, da moliš v zahvalo za srečo, ki mi je bila dodeljena. Pomisli, samo za las je manjkalo, da nisem že mrtev. Bilo je dne 26. marca 1915 ob 11. uri dopoldne. Sedel sem v svoji pisarni v pritličju vojašnice, ko zaslišim pred oknom strašen pok. Obenem sem videl, kako je padala zemlja in kamenje, kot da dežuje. Pet metrov pred menoj se je razletela bomba, ki je bila vržena iz nekega sovražnega zrakoplova. Če bi francoski letalec vržl bombo samo en četrta sekunde prej, bi Tvoj mož ne bil več živ. Moja prva misel je bila: Svoje življenje imam zahvaliti molitvam moje žene in moje matere. — Zunaj je strašno izgledalo. V zemljo je bila napravljena 3 m globoka in 5 m široka luknja. Trije vojaki so bili popolnoma raztrgani, enega moža je vrglo 3 m daleč ob steno, nekega drugega pa je vrglo čez streho. Brezdvomno je lepo vreme izvabilo francoske letalce; njih namen je bil, metati bombe na vežbališče, kjer so se vadili Bavarci v svojih modro-rdečih uniformah. K sreči niso zadeli. Čudno je tudi to, da so ostala okna v moji pisarni nepoškodovana. To je pravi božji čudež. Jaz hvalim Boga za svojo rešitev; storite tudi vi tako!

Naše in nemške baterije.

Brezdvomno so učinki nemških 42 cm in avstrijskih 30.5 cm topov pred belgijskimi in francoskimi trdnjavami presenetili svet. Tem topovom gre zasluga, da so največje trdnjave na svetu padale pred sovražnikom v par dneh.

Zanimivo je pri tem, da sta Avstrija in Nemčija, druga od druge neodvisno, napravili topove-velikane, katerim niso najmoderneje trdnjave kos, in da sta prišli obe državi, četudi po različnih potih, do istega cilja. Nemčija je zgradila svoje 42 cm topove največ z ozirom na morebitno vojsko s Francijo. Drugačne pa so bile razmere pri avstro-ogrskem vojaškem poveljstvu, ki je moralo v tem oziru rešiti mnogo težjo nalogo. Na morebitnih bojiščih, s katerimi je Avstrija računala, so železniške zveze zelo pomanjkljive; trd-

Stršni učinek bombardiranja.

njave pa, katere bi prišle v poštev kot napadalne točke, leže vse daleč v sovražni deželi. Zato se je bilo treba odločiti za zgradbo takih napadalnih topov, ki niso odvisni od železniškega prometa in se jih more spraviti naprej na vsaki cesti. Zato so se odločili za motorne vlake, ki naj te težke topove prevažajo na avtomobilnih vozilih.

Raznovrstnosti cestnega prometa, mnogokrat zelo majhna nosečnost mostov, prelazi, kakor tudi možnost, da bo treba topove prevaževati čez bojne mostove — vse to je vplivalo, da se je bilo treba odločiti za kolikor mogoče najmanjšo težo bremena, ki bi ga imel voziti motorni vlak. Na podlagi napravljenih preizkušenj se je pokazalo, da more cev 30·5 cm biti najvišji kaliber, kateri se je za dane razmere mogel vpoštevati. Tako so nastali 30·5 cm možnarji, katere je zgradila Škodova akcijska družba v Plznu.

Da pa bi se mogli uspehi teh topov enačiti z uspehi onih, ki so večjega kalibra, je bilo treba pri njih pomnožiti težo krogle, začetno hitrost in letalno visočino, da se je s tem dobila potrebna prodirna moč za prestrelitev najmočnejših betonskih sten. Poizkusi za te učinke so bili napravljeni čisto sistematično na naših streliščih, kjer se je streljalo na betonske stene, ki so bile zgrajene tako močno, kot so one v modernih trdnjavah. Uspeh je bil ta, da so bile te betonske stene popolnoma prestreljene.

Uspehi 30·5 cm topov so bili znani tudi nemškemu armadnemu vodstvu, zato je isto želelo imeti nekaj teh baterij na francosko-belgijskem bojišču, kjer je bilo treba predvsem premagati močne trdnjave.

30·5 cm topovi izstreljujejo krogle, težke 382 kg, in se prevažajo na motornih vozovih, ki imajo 100 konjskih moči in priklopljene tri tovarne vozove. Ti prikloplni vozovi so napravljeni primerno za breme, katero imajo prevaževati.

Spretna konstrukcija tega topa omogočuje hitro montiranje topa, tako da je isti po 40—50 minutah po prihodu na mesto pripravljen za streljanje. Vsled hitrega montiranja je omogočeno tudi brzo demontiranje, tako da se ti topovi lahko predstavljajo iz kraja v kraj. V sili delujejo lahko tudi brez posebne podlage, n. pr. na

cestah. Ker ne zavzemajo prevelike obsežnosti, najdejo lahko povsod primerno kritje, kar dela sovražniku težko iznajdljiv in napadajoč cilj.

Veliki uspehi teh topov pred Namurjem, Givetom in Maubeugom niso presenetili poznavalcev teh topov. Medtem, ko so nemški 42 cm topovi pred trdnjavo Lüttich pokazali svojo spretnost, je bilo 30·5 cm topovom prihranjeno, da so pokazali pred težko pristopnimi trdnjavami Givet in Maubeuge svojo spretnost. Tam so sami opravili težko delo.

Kratek pregled dosedanjega delovanja 30·5 cm topov naj označi njih pomen. Neposredno po izložitvi iz železniških vozov sta n. pr. dve avstrijski motorni bateriji dne 20. avgusta l. l. odšli na pot, napravili prvi dan pot v daljavo 30 km, drugi dan 20 km, ter sta pričeli tretji dan obstreljevati severne forte trdnjave Namur. Po tridnevem obstreljevanju je trdnjava Namur padla. Nato so napravili naši topničarji s topovi v treh dneh pot 60 km in začeli 29. avgusta obstreljevati trdnjavo Maubeuge, kar je trajalo do padca te trdnjave dne 8. septembra. Pri vsem tem so oddali razmeroma le malo strelcev, kar dokazuje, da so bili streli oddajani zelo sigurno.

Poročevalec berlinskega »Lokalanzeigerja« je poročal iz Antwerpna, da je govoril z nekaterimi častniki od avstrijskih motornih baterij, ki so delovali pred Antwerpnom. Častniki so mu pripovedovali, kako so postavili svoje topove na mesto in streljali na forte *W a e l h e m* in *K e s s e l*. Drugi dan sta pripovedovala dva druga, kako so še tisti dan prekoračili reko *Netho* in pričeli obstreljevati notranje antwerpenske utrdbe. Pred seboj so imeli močne utrdbe, n. pr. *K o n i n g s - h o c k t*, ki je imela deset oklopnih stolpov in dve, komaj vidni, opazovališči. Uspeh težkih granat je bil velikanski. Vse so prebile in od njih eksplozij so se razrušile betonske stene tudi tamkaj, kjer strel ni povzročil naravnost razdejanja. V prostor za stroje, monturno skladišče in v spalnice so skozi vsa betonska nadstropja prodrli projektili — nič se ni moglo ustavljati tem strelom. Moštvo je pripovedovalo, da ni bil noben projektil poslan proti sovražniku brez primerne napisa. Sredi

granatnega in šrapnelskega ognja je našlo moštvo mir, da si je izmišljevalo vedno nove ljubeznivosti, katere so napisavali s kredo na izstrele.

»N. W. Abendblatt« je poročal dne 13. oktobra iz Bruselja: Avstrijske motorne baterije so z velikanskim uspehom obstreljevale pred Antwerpnom zunanje forte Koningshockt, Kessel, Broechem, Wawre in St. Catherine. Šef velikega generalnega štaba pl. Moltke je izročil številnim avstrijskim častnikom in podčastnikom pred Antwerpnom red železnega križa.

* * *

Tudi o ogromnih nemških 42 cm topovih se more zdaj že nekaj natančnejšega poročati na podlagi predavanja, ki ga je imel nadinženir dr. Seurne, iznajditelj in konstrukter teh topov, pred zborom inženirjev. O tem predavanju je poročal list »Bohemia« sledeče:

Cel top tehta 88.750 kg; teža temeljne plošče znaša 37.500 kg. Cev je dolga 5 m, krogla tehta 400 kg, dolga pa je 1.26 m. Top je sestavljen iz 172 posameznih delov; za njegov prevoz je treba 12 železniških voz. Top se vzida in ima podlago, ki je zazidana, globočine 8 m. Trdnjava Lüttich se je obstreljevala iz oddaljenosti 22.8 km. Pri prvem strelu na Lüttich je padlo 1700, pri drugem pa 2300 mož. Na Lüttich je bilo oddanih 5 strelav; Namur, Maubeuge pa sta prejeli po dva strela. Montiranje topa traja 25 do 26 ur, merjenje pa traja 6 ur, ker medtem drugi topovi določijo oddaljenost. Moštvo mora imeti med obstreljevanjem na očeh, ustih, ušesih in nosu varstvene priprave in mora ležati na tleh. Na razdaljo štirih kilometrov se pri izstrelu razpočijo vsa stekla po oknih. En strel stane 11.000 mark. Cel top je podminiran. V slučaju nevarnosti za top je zavezan vodeči inženir, da razstreli celi top. Pri enem topu služi 260 mož.

* * *

Ker je pri avstrijskih motornih baterijah na belgijskem in francoskem bojišču služilo tudi več slovenskih mož in mladencev, naj omenimo še, kako je nemško prebivalstvo vzljubilo te vrle junake.

Meščanstvo stare trdnjave Metz je započelo plemenito zamišljeno delo. Za vojake pri avstrijskih motornih baterijah je začelo nabirati darila, kar je našlo po vsej Nemčiji prijazno posnemanje.

Iz dunajske mestne hiše se je dne 14. oktobra 1914 poročalo:

Župan mesta Metz dr. Foret je poslal dunajskemu županu dr. Weißkirchnerju sledeče pismo: »Pri bojih v Belgiji in Franciji so se avstro-ogrsko motorne baterije slavepolno udeleževale in stale z našimi četami v zvestem vojnem bratstvu. Ker vsled prevelike daljave njih lastnemu ljudstvu ni mogoče obdarovati teh junakov z darovi, naj ti vrli vedo, da bijejo tudi pri nas srca zanje. Trdnjava Metz v Lotaringiji, katere zgodovinska preteklost je tesno združena z zgodovino slavne habsburške hiše, prosi cesarsko mesto na Donavi, sedež nemške vztrajnosti in hrabrosti, da sme skrbeti za hrabre sinove Avstro-Ogrske. V zaupanju, da bo z nami zvezano in sorodno avstrijsko-ogrsko ljudstvo temu pritrdilo, sem vpeljal nabiranje darov za naše avstro-ogrsko brate na zahodnem bojišču. To je našlo med nemškim ljudstvom globok odmev; bogati darovi že prihajajo itd.

Dunajski župan se je za to laskavo zahvalil.

Ljudstvo v orožju.

Znameniti švedski potopisec Sven Hedin je prepotoval takoj prve mesece vojske nemško-francosko in nemško-belgijsko bojišče. Vtise, ki jih je dobil na tem potovanju, je popisal v knjigi »Ljudstvo v orožju«, katero je posvetil nemškim vojakom. Iz te knjige posnemamo nekaj črtic o belgijskem bojišču.

Proti Belgiji.

Ker sem se dolgo dovolj mudil pri izvrstnih častnikih armade vojvoda Albrehta, sem dobil željo po novih doživljajih. Dopoldan dne 8. oktobra sem se odločil, da se vrnem najprvo proti Sedan. Ker pa v tem času ni vozil noben vojaški vlak, sem se na nasvet štacijskega poveljnika poslužil poštnega avtomobila. V njem sta sedela dva artiljerijska častnika, Mül-

ler in Fuchs, in moja malenkost za do vrha naloženimi vrečami s pismi. V Sedanu me je vzel vrhovni štabni zdravnik dr. Fröhlich, s katerim sem bil že prej večkrat skupaj, v lazaretni vlak, v katerem je bilo tristo bolnikov. Te je imel prepeljati v Breslau. Peljal sem se do Vibramonta. Tam sem vprašal poveljnika postaje, če mi more pomagati, da pridem do Namurja.

»Ne prav do tja, ampak do Gemelle. Ako ste enkrat tamkaj, se bo lahko našla prilika, da se popeljete naprej.«

»Dobro, kdaj gre vlak?«

»Prav kmalu. Ampak to ne bo vlak, temveč štiri lokomotive, katere so bile rekvirirane iz Gemelle.«

Vozil sem se v svojem življenju že na različnih prevozilih, toda na lokomotivi še nikdar. Zato sem sprejel predlog z veliko hvaležnostjo.

Poslovil sem se od dr. Fröhlicha in črnovojniki s svetilkami so spravili mene in mojo prtlogo čez železniški tir do štirih lokomotiv, ki so stale za odhod pripravljene. Na prvi sem dobil prostor. Imela je tender odspredej, zato sem imel prost razgled na ozemlje, ki se je začelo odkrivati mojim očem. Bilo je mrzlo in vetrovno, tenka plast slane je pokrivala zemljo. Njeno belo svetlobo je povečeval še mesec, ki je plaval visoko nad to zemljo.

Sprevodnik in kurjač sta bila močno raščena, nevznemirno mirna moža. Njiju zagorela obraza nista kazala nobenega nemira; vedno pa so bile njiju oči obrnjene na progo. Pripravljena sta bila, da takoj ustavita stroj, ako bi se kaj sumljivega pokazalo. Preveč izdelana nista bila, ker v zadnjem času sta imela lažjo službo, nego prej, ko sta bila včasih po 48 do 60 ur neprestano v službi. Streljanje franktirerjev je ponehavalo, zato se je v tem času vozilo lahko z bolj brezskrbnim čutom, kar pa ni bilo vzrok, da se ne bi ohranila previdnost.

Noč je bila brezglasna, tiha. Srečavali smo dolge vojaške vlake. Na kolodvorih v Hatrivalu in Mirwartu so stali brezkončni, prazni tovorni vlaki. Počasi se je danilo. Vrtovi in polja so pričeli dobivati obliko, in krone dreves so se začele vedno bolj razločno kazati. Vozili smo se čez most, ki je bil razdrt, pa zopet popravljen od pionirjev. Pokrajina je zelo lepa, valovita in tupatam okrašena z gozdom. Sprevodnik

mi je dal majhen, trinožen stol in ko je kurjač odprl peč, da bi naložil vanjo premož, se je smehljal, ko je videl, da sem porabil to priliko, da sem si ogrel roki.

Fonières! Solnce je vzhajalo in z bleščečim zlatom barvalo drevesa, polja, travnike, hiše in voze in pa črnovojnike, katerim ni bilo treba več hoditi z zavihanimi ovratniki okrog.

Prišli smo v Gemelle in izstopili. Zahvalil sem se za dobro popotno družbo; napitnine nista hotela vzeti. Na peronu je stopil k meni neki podčastnik in me vprašal, kdo da sem. Pokazal sem mu legitimačijo, nakar me je prosil, da naj počakam v sobi postajnega načelnika, da isti pride, saj je ura šele pol sedmih. V sobi je gorel v peči ogenj; vsedel sem se pred peč na stol in takoj zaspal.

Čez nekaj časa je prišel stotnik Haaf, postajni načelnik. Čudil se je, da vidi v svoji sobi tujega človeka. Zbudil me je in znanje je bilo kmalu storjeno.

»Kdaj gre vlak v Namur?« sem vprašal.

»Ob pol dvanajsti uri odpelje majhen vlak s provijantnimi vozovi. Ako se hočete tega poslužiti, dam pripreči osebni voz.«

»Seveda, to mi ugaja izvrstno.« Potem me je spremil stotnik v belgijsko restavracijo, ki se je nahajala v bližini kolodvora. Dobil sem izvrsten zajtrk. Medtem mi je pripovedoval stotnik, da še zmerom ni povsem varno pred franktirerji. Pred par dnevi je bil izstreljen strel iz puške na kolodvorsko poslopje. Strelca so prijeli in ga postavili pred vojno sodišče; kako mu je izšlo, se še ne ve. V okolici Houceta je četa civilistov napadla Nemce. Poslali so proti nji četo 130 mož kazenske ekspedicije.

Ura odhoda je bila, in vlak je vozil čez brezgričevno zemljo, posejano s premožnimi vasmii in travniki, na katerih so se pasle črede. Na vojsko ne spominja nič drugega nego črnovojniki, ki stražijo progo; železniške čete, ki tupatam delajo in pa vojaški vlaki, ki stoje na postajah. Tudi na postaji Marloie je stal en tak vojaški vlak in naš vlak je obstal zraven. V nekem vozu so sedele sestre od Rdečega križa. Slučaj je nanesel, da je bilo moje okno prav nasproti temu vozu. Nekaj sester je spalo, druge so čitale, druge zopet pletle. Skozi

okno je gledala ena izmed teh sester. Bila je zelo ljubka v svoji svetli obleki z rdečim križem na rokavu:

»Odkod pridete in kam greste?« sem vprašal.

»Prišle smo iz Berlina,« je odgovorila, »in gremo v Sedan.«

»Toda v Sedanu je komaj še kak ranjenec. Večino njih so prepeljali v Nemčijo.«

»To smo slišale, ampak gotovo bodo kmalu zopet pripeljali nove ranjence od fronte. — Odkod prihajate Vi?«

»Iz krajev južno od Sedana.«

»Ali ste Nemec?«

»Ne, Šved.« Ni bilo drugače, moral sem se mladenki in njenim sosestram predstaviti.

Razgovor se je razpletel in ravno smo se dobro seznanili, ko se je začel moj vlak pomikati. Želel sem jim srečo pri njih ljudomilem delu in dobil prijazne odzdrave iz oken. S tem je bila ta majhna idila končana.

Na progi med Aye in Høgne so nekateri možje železniške čete iz Kassela dali znamenje, da bi radi vstopili v vlak. Vlak je začel počasi voziti, oni so poskakali na stopišča in se peljali z nami.

Malo mestece Ciney ima posebno krasen kolodvor, kjer je promet večji kot drugod. Od časa do časa so nas srečavali velikanski, prazni vlaki. V njih tovornih vozeh je ležala raztresena slama in stale klopi. Morda so ti vlaki prevažali čete v Antwerpen. Pogosto se vidi med postajami med solidno zidanimi kamenitimi vaškimi hišami skrbno gojene vrtove. V majhni razdalji od železnice smo zagledali končno fort Naninnes z nemško zastavo. Potem smo se peljali čez Maaso po novem železniškem mostu, raz katerega smo videli stari most, ki je bil prve dni vojske razdeljan. Tako smo prišli v čarobno krasno ležeče mestece Namur.

42 cm topovi pred Namurjem.

Da bi dobil potrebna pojasnila, sem se obrnil na nekega stotnika, visokega gosпода s snežno belo brado in lasmi. Pokazalo se je, da ni bil le-ta nihče manjši nego profesor dr. B. Lepsius, ki je navzlic svoji visoki starosti vseeno šel v vojsko. Bil je

dober prijatelj slavnega švedskega fizika profesorja Svanta Arrherriusa. Cel čas mojega bivanja v Namurju je po očetovsko skrbel zame.

Ko sem spravil svoje stvari v nek hotel pri kolodvoru, sem obiskal guvernerja generala pl. Winitzberga, ki ni imel nič proti temu, da si ogledam nekaj fortov. Poleg profesorja Lepsiusa me je spremljal major Friederich od generalnega štaba.

Peljali smo se na severno fronto in prišli kmalu do forta Marchovelette, ki se imenuje sedaj fort I. Nemci so zaznamovali vse forte, ki obkrožujejo mesto, z rimskimi številkami. Prvi vtis, ki ga je napravil fort I, je ta, da je fort manj trpel kakor fort pri Port Arthurju, v katerem je padel general Kondratenko. Ta fort, katerega sem pred šestimi leti obiskal, je bil samo kup razvalin. Ako pa se je ogledovalo fort I, se je moralo čuditi nad strašnimi učinki nemške težke artiljerije. Fort ima obliko trikotja z ostjo proti severo-vzhodni strani. Pokrit je z bodečo žico, ki je napeljana med po en meter visokimi železnimi drogovi. Ta žica je napeljana v pasu, ki je širok 30—40 metrov. Med tem pasom je jarek. Korak naprej leže valoviti griči zemlje, potem zopet jarek za infanterijsko postojanko in potem jedro forta z oklopnimi stolpiči.

V daljavi 10—15 metrov od bodeče žice se vidi luknja, ki jo je napravila krogla 42 cm topa v zemljo. Ta luknja meri v obsegu krog 30 m in je 8 m globoka. Na skoraj navpičnih betonskih stenah v fortu pa so se videli sledovi navadnih granat, ki so napravile žarkom podobne praske in luknje. Tam so ležali tudi drobcu razstrelilnih bomb različnih kalibrov. Neki drobec 42 cm krogle je bil tako težak, da se ga je moglo le s silo vseh moči vzdigniti. Saj tehta taka krogla več sto kil. Majhen drobec, katerega sem vzel seboj, je kazal, da se je masa za eno četrtnino prvotne debelosti raztegnila.

Vse, kar se tiče teh velikanskih topov, se skrbno tajno varuje. Le toliko se more zvedeti, da se dvigajo te neizmerno težke krogle več kilometrov visoko in da udarjajo več milj daleč od kraja, kjer so bile izstreljene! S temi topovi se zelo previdno izstreljava, vendar se mora računati na to, da eden ali tudi več strelav izgreši svoj cilj. Vendar se izstreljava s toliko sigurno

nostjo, da je tudi pri izgrešenih streljih razdalja od cilja le malenkostna. Preden se prične streljati, se vse natančno preračuni in premeri. Med obstreljevanjem so nastavljeni opazovalci na pripravnih mestih pred fronto; telefonično so zvezani ti opazovalci z moštvo pri topu, da dajejo poročila o učinkih streliv. Ako pade taka stvar kot so krogle teh topov, iz višine več kilometrov, potem se ji ne more zoperstavljati nobena od človeških rok napravljena zgradba!

V fortu I se je moglo videti tudi učinke teh streliv. En tak strel je zadel krogu podobni oklep strehe največjega oklepne stolpa, kjer je prebil pol metra debeli oklep kot bi bil iz masla in je potem še pet metrov betona prebil. Po neki zelo spretni napravi je strel napravljen tako, da eksplodira šele par sekund potem ko pade. Ima, kakor pravijo Nemci, »vžigalca z zamudo«. Zato je njih učinek tako strašen.

Kruppovi inženirji so tisti čas popravljali forte v Namurju in Lüttichu. Veliko delavcev je imelo vse polno dela. S popravilo osvojenih trdnjav so pokrepili Nemci njih strateške postojanke in oprostili s tem veliko svojih čet, katere so poslali lahko drugam.

Kakšen učinek napravi ta težka artiljerija na posadko obstreljevanih fortov, se vidi naložje iz tega, da je v enem fortu padlo 70 odstotkov branilcev, 30 odstotkov pa jih je bilo težko ranjenih. Med ranjenci je bil v enem teh slučajev hrabri general Leman, ki je v ujetništvu dobil zopet svoj meč. V nekem fortu so dobili 40 neranjenih, toda mrtvih vojakov. Umrjeni so bili ali od plinov krogel ali pa od betonskega prahu, ki se strašno vzdiguje in povsod prodira. Zračni pritisk jih je vrgel tudi mnogo k stenam kasemat, kjer so jih našli s prebitimi glavami.

Nauk, ki se izvaja lahko že iz sedanje vojske, je ta, da so tudi najmodernejše trdnjave z najizvrstnejšimi oklepnimi stolpi brez moči proti artiljeriji nemških topovelikanov. Ravno to, da krogle eksplodirajo šele nekaj časa potem, ko prodro že v kasemate, povzročajo, da je učinek razdejanja nepopisno. Strelji učinkujejo najprvo od zgoraj na spodaj s tem, da vse prebijejo; potem pa od spodaj na zgoraj s tem, da eksplodirajo. 42 cm topovi se prevažajo na

njih postojanke po železnem tiru, katerega je treba vsakokrat posebej položiti.

»Vandalizem«.

Od forta I smo se peljali nazaj v mesto, katerega najlepši deli leže ob sezlivu Sambre in Maase. Južno od Sambre se vije zelo slikovito cesta proti gradu navzgor. Od krasnega Grand-hotela Namur-Citadelle, ki kraljuje na višini, je ostalo samo okostje železnih stebrov in zidovja. Lastnik hotela je bil Nemeč in Belgijci so ga imeli na sumu, da je dajal pri odhodu Nemcev svojim vojakom svetlobne signale. Zato so mu zažgali poslopje. Toda razgled je še ostal in ta je čaroben, posebno na dolino Maase z njenimi brezštevilnimi vilami in gradovi, v katerih prebivajo, oziroma so prebivali bogati Belgijci, ki so se vsled okupacije preselili.

Mesto Namur samo je od vojske malo trpelo. Mestna hiša je razvalina, pravtako več hiš v bližini; vsega skupaj pa je razdrtih kakih dvajset hiš. Nemcem se je očitalo, da razdirajo človeška bivališča, cerkve, javna poslopja in predmete, ki imajo umetniško-zgodovinsko vrednost. Take izgube samemasebi so obžalovanja vredne, toda niti napadalec, niti branilec se ne ozirata na nje, če se gre za zmažo ali smrt. Ako sumi prodirajoči sovražnik, ki se hoče kakšnega mesta polastiti, da se nahaja na zvoniku cerkve opazovalna straža, potem razstrelji zvonik. Ko so Belgijci sumili, da se dajejo svetlobna znamenja iz gradu Marche-les-Dames pri Namurju, ki je last vojvodinje arenberske in znamenit vsled svojih dragocenih umetnin, so grad zažgali. Ako se gre za to, da se ustavijo invazijske čete, ali da se njihova zvezna črta pretrga, se ne straši branilec nobenih žrtev, četudi trpi on sam v prvi vrsti materijelno izgubo. Med nešteti mostovi, katere so Belgijci razdejali, da bi Nemcem otežkočili pot, jih je mnogo, ki niso imeli niti najmanjšega pomena za Nemce. S tem so si prizadjali Belgijci trojno škodo: izgubili so mostove, morajo razvaline pospraviti, in ko vojska mine, bodo morali postavljati nove. Vse to povzroči en sam razstrelilni naboj.

Kolikokrat ne napravijo branilci lastne dežele več škode nego invazijske čete! Razdejanje mostov je samoposebi vandali-

zem, toda popolnoma opravičen, ako se upa iz tega dobiti strateških prednosti. Opustošenja, ki so jih povzročili Nemci ob njih prodiranju, so bila deloma neprosto-voljna, deloma izsiljena vsled zadržanja civilnega prebivalstva; nikdar pa ni bil njih vzrok strast po opustošenju ali vandalizem. Nasprotno trditve merijo na to, da bi v javnosti vzbudile napačne predstave; lahko smo sigurni, da bi sovražne čete, če bi se jim posrečilo prodreti v Nemčijo, to zemljo prav tako opustošile, kakor je opustošeno ozemlje, kjer stoje zdaj nemške čete.

Prvi čas po zavzetju Namurja so morala biti okna hiš ob cestah ponoči razsvetljena, medtem ko so bile ceste same v temi; kdor je hodil po ulici, ga ni bilo videti, kdor bi pa iz okna streljal, bi se ga takoj opazilo. Vsa hišna vrata so morala biti nezaklenjena. Čez nekaj časa so pa prebivalci iz strahu pred vojaki želeli, da bi se vrata zaklepala. Tej želji se je ustreglo.

Ob mojem obisku, dne 8. oktobra, je napravljal Namur vtis živahnosti. Še ob pol osmi uri zvečer je bila večina prodajalen odprta in v ulicah je bilo mnogo prometa. Celo mlade dame, ki se spočetka niso upale na ulico, so bile zopet videti. Vendar ni smel nihče ostati brez posebnega dovoljenja po deveti uri na ulici. Mnogo uniform in vojaških avtomobilov je spremenilo Namur v nemško garnizijsko mesto. Toda Namur je bil še nekaj drugega, to so dokazovale mnoge bele zastave na mnogih oknih, zlasti ob glavnih ulicah. Te so pomenile: mi, ki stanujemo v teh hišah, smo se navadili na nove razmere. Kdor potuje skozi Belgijo, mora utrditi svoje srce, kajti vsak korak dokazuje, kakšna nesreča je, ako se izgubi v lastni deželi svobodo. S strahom se misli pri tem, kako bi se nam zdelo, ako bi nas zadela enaka nesreča. Kazenska obsodba gre čez Evropo. Gorje narodom, ki niso pravočasno oskrbeli svojih hiš in se zanesli na papirnate izjave; samo moč je merodajna, in samo močni in čuječi vzbujajo na vse strani respekt!

Generalni guverner eksclenca pl. Goltz.

Popoldne, dne 9. oktobra, sem se odpeljal v vojaškem avtomobilu v Bruselj z namenom, da bom pred nočjo zopet v Na-

murju. Pot me je peljala čez bojno polje Waterloo. Obiskal sem ondotno bojno panoramo in velikanskega leva, katerega je dala nizozemska vlada vlti iz topov, ki so bili ugrabljeni Francozom, in ga je pustila postaviti na nekem griču.

Mrak je legal na s krvjo napojeno, zeleno zemljo, veter je pihal čez polja in griče, kjer je odmeval odmev starih topov in žvenket oklepov, križajočih se sulic in trdih udarcev sabelj pred skoraj sto leti. Svečana resnost objame gledalca tega bojnega polja, na katerem je več narodov postavilo spomenike svojim mrtvim. Sedaj pa stražijo nemški vojaki pri Waterloo in njega spomenikih. Tiho! Ali se ne čuje grom topov izpred Antwerpna? Poslušamo; ne, vse je tiho. Moji vozniki, ki stoje zgoraj pri ubogem, ujetem levu, ne morejo razumeti, kaj se je zgodilo. Že nekaj tednov sem se je moglo slišati vsak dan kanonado, tako mi zatrjujejo, sedaj pa je nenkrat vse tiho! Na severu se ne vidi niti ognjenega odseva gorečih hiš. Mar sta veter in megla temu kriva? Moji spremljevalci so slišali, da je bilo preteklo noč odanih baje 1500 strelav na nesrečno mesto; opustošenje tamkaj mora biti strašno. No, si mislim, tudi taka artiljerija, kot je nemška, bo rabila precej časa, da bo vzela tako mesto kot je Antwerpen, ki je po francoskih in angleških poročilih najmočnejša trdnjava na svetu in absolutno nezavzetna.

Noč je nastala, ko smo prišli v Bruselj; ulice so bile razsvetljene in okna prodajalen in restavracij so bleščala v svitu luči. Mnogo sprehajalcev je bilo po ulicah, vozili so se pa samo nemški častniki in vojaki.

Na oglu ulice Rue de la Soi sta nas ustavila dva stražnika. Pokazal sem svojo legitimacijo, nakar sta nas pustila, da smo se peljali dalje do palače ministrov.

»Kje stanuje guverner?« sem vprašal svojega šoferja.

»Smo takoj tamkaj,« je bil odgovor.

Ustavili smo se pred Ministère des Sciences et des Arts. Ob hišnih vratih je stala močna straža. Peljali so me čez neko dvorišče in po dolgem hodniku z nemškimi napismi na vratih. Na enem je stalo ime poročnika Massebusa; ravno tega sem iskal, ker on je bil adjutant. Povedal mi je, da je bil guverner cel dan pred Antwerp-

nom, vrnil se bo pa gotovo do 9. ure; naj takrat svoj obisk obnovim.

Peljal sem se nato v Palast-hotel, katerega 400 sob so imeli zasedenih nemški častniki. Ob določenem času sem se nahajal zopet v sprejemnem prostoru generalnega guvernerja. Tam je čakalo več častnikov. Med njimi sem se seznanil z možem, katerega ime sem večkrat prej že slišal. Bil je to stotnik Dreyer, ki je inženir pri Kruppu in eden onih, ki so sestavili 42 cm topove. Ti so pa bili predmet, o katerem se ni smelo govoriti, zato mi je pripovedoval stotnik Dreyer, da je prišel oktobra meseca leta 1908. en teden za menoj v Bombay in da mi je potem vedno sledil v razdalji časa enega tedna čez Kolombo, Penang, Singapore, Hongkong in Schanghai.

»Kdo je zdaj notri?« sem vprašal.

»Gospa Marta Koch iz Aleppa,« je odgovoril eden adjutantov. »Ona je stanovala z možem in otroki 30 let v Aleppu, in generalni guverner je od časa svojega bivanja v Tartiji prijatelj te rodbine. Prišla je semkaj, da bi služila pri Rdečem križu.«

Neki častnik, ki je bil z generalnim guvernerjem na potu, je zmajal z glavo in dejal: »Vsak dan se čudimo, da še živi, kajti izpostavlja se največjim nevarnostim. Nedavno je letela granata komaj en meter nad njegovo glavo, on se je pa smejal.« Neki drug častnik je pristavil: »Da, zdi se, da ima nad nevarnostmi svoje veselje; nevarni kraji imajo posebno privlačno moč zanj; zdi se, kakor da bi iskal smrti. To bi bil lep konec sijajnega življenja. Toda krogle se ga izogibajo, medtem ko onim, ki so v njegovi bližini, ne prizanašajo. On gre tako daleč, da se plazi do strelskih jarkov, se tamkaj vleže in zabava z vojaki. Seveda vpliva njegova prisotnost na vojake zelo močno. Nekega dne je šel z nekim vojakom do sovražnega strelskega jarka, v katerem je bilo sicer že dolgo časa tiho, vendar se ni vedelo, ali je prazen ali ne. K sreči je bil prazen. Ko se je vrnil, smo ga grajali radi njegove neprevidnosti. »Toda saj ni bilo nikogar notri,« je odgovoril čisto mirno. — »Ampak strelci bi bili lahko notri skriti.« — »Seveda; potem bi najbrže ne šel tjakaj.«

Ko smo ravno govorili o ekscelenci pl. Goltzu, je stopil sam iz sobe in me po-

zval, da naj mu sledim. Poznal sem ga od berlinske Nemško-azijske družbe, kjer sem pod njegovim predsedstvom predaval o svojem zadnjem potovanju. Sprejel me je kot starega znanca.

Generalni guverner Belgije, feldmaršal pl. Goltz, svojčas paša v turški službi, je star 72 let. Navzlic temu je delaven in energičen kot mlad mož in se čuti v vojski posebno v svojem elementu. Močno raščen in znešen je majhne postave, ima prijazne, veselo bliskajoče se oči za očali in spominja bolj na kakšnega profesorja kot na generala. V resnici je zelo učen mož, ki je izdal že več vojnogodovinskih del velike vrednosti, posebno o nemško-francoski vojski, katere se je sam udeležil.

Ko sva bila sama, mi je povedal veliko novico, da je tisti dan Antwerpen padel in da so nemške čete ob 3. uri popoldne v mesto vkorakale! Ni čuda, da nismo pri Waterloo nič slišali grmenja topov. Bil sem takoj tako prost, da sem vprašal, če ne bi mogel Antwerpna obiskati, ker mora biti zanimivo videti vzeto veliko mesto po padcu. Seveda! Lahko bom vse videl, kar želim; naj le pridem prihodnje jutro takoj po 7. uri, potem bom zvedel, ali morem že brez nevarnosti v Antwerpen.

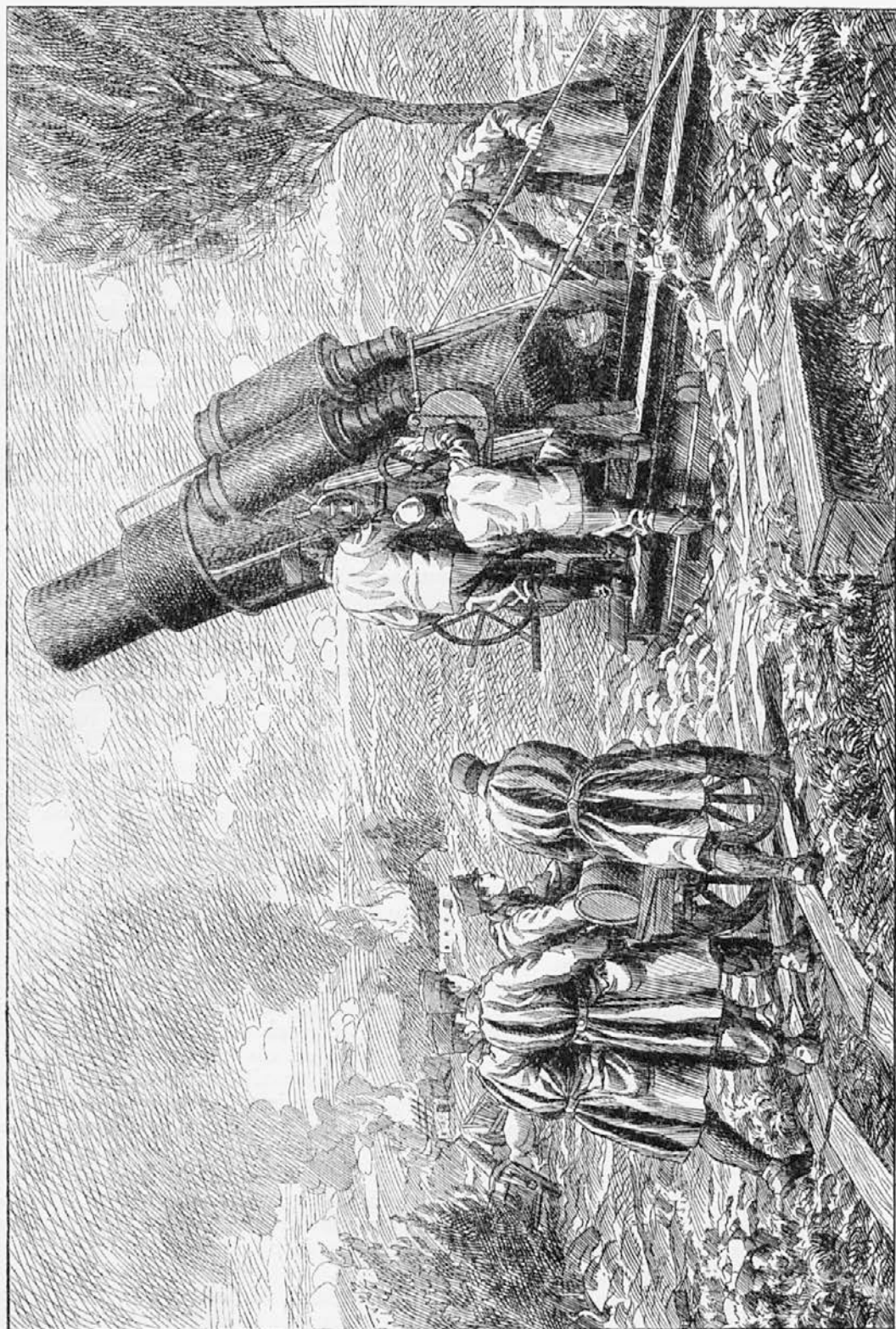
Antwerpen en dan po padcu.

Dne 10. oktobra ob 7. uri zjutraj sem bil na potu proti guvernerjevi palači v Rue de la Soi. Pri vhodu so mi prišli nasproti trije častniki, mladi in dobre volje, ter so me pozdravili, kot da smo prijatelji že od mladosti. Povedali so mi, da so dobili od feldmaršala naročilo, da naj me spremljajo v Antwerpen.

»Ako Vam je prav, se lahko takoj odpeljemo, avto je pripravljen.«

Seveda!

Šofer je spravil motor v tek in se vsedel spredaj. Zraven njega je sedel neki vojak in v odprtem avtomobilu trije častniki in jaz. Častniki so imeli revolverje, poleg tega smo imeli še tri karabinke pri rokah. Najbrže se je smatrala pot po cesti še nevarna in nevaren tudi obisk v pravkar zavzetem mestu. Nismo imeli še natančnejših poročil o zadržanju prebivalstva v Antwerpnu ponoči in zgodaj v jutro.

Slovenski topničarji na belgijskem bojišču.

»Meni je prav vse eno, ako sem ustreljen zdaj ali pa kdaj pozneje,« je dejal poročnik Classen, ki je bil velik šaljivec in nam pripovedoval polno veselih dogodbic. Ostala dva tovariša sta bila poročnik dr. Hütten iz Stettina in poročnik dr. Valter Kes iz Steglitz. Dr. Kes je bil tudi v miru aktiven in poleg tega doktor filozofije, kar je nekaj nenavadnega.

Takoj ko je bilo vse v redu, se je glasilo: Naprej! Od prvega trenutka je vozil avtomobil z divjo hitrostjo. Preden smo se zavedli, kako je že ležalo veliko mesto Bruselj s svojimi zjutraj praznimi ulicami za nami. Bili smo zunaj na ravni zemlji, kjer so posamezne hiše in vasi, gozdi in senožeti vstajali pred našimi očmi iz megle, ki se je borila še z jutrom, toda bo kmalu pregnana od solnca. Skozi krasna, stara vrata med dvema okroglima stolpicema smo v neprevidno hitri vožnji pridrveli v Mecheln.

Pustili smo na desni ležati veliki trg z mestno hišo, drugimi starinskimi poslopji in lepim spomenikom Margarete Avstrijske, ter zavili na antverpensko cesto. Tukaj smo se peljali med pomembnima fortoma Waelhem in Ste. Cathérine, ki sta obdana od gostih žičnih mrež in volčjih jam. Previdno smo se vozili mimo globokih jam, ki so jih napravile na cesti granate.

Na obeh straneh ceste smo videli dobro napravljene strelske jarke, katere so izkopali Belgijci na svojem umikanju proti severu. V obcestnih jarkih so izkopane skledam podobne vdolbine, ki naj bi dajale zavetje pred točo šrapnelskega ognja. Na levi so veliki deli ozemlja še pod vodo; poleg ceste leže provizorični pontonski mostovi, napravljeni iz hlodov, ki leže na petrolejskih sodih; Nemci jih potrebujejo pri prehodih čez vodne toke.

Prebivalci dežele so izginili kot bi jih popihal veter. Le prav redko se vidi kmetiča ali paznika, ki je ostal medtem, ko je divjal nad deželo vihar. Toda življenje na cesti je nepopisno in promet je proti severu vedno večji. So stare, dobro znane kolone v prav tistih brezkončnih vodih, prav take zunanosti in v prav takem izvrstnem redu, kot jih poznamo že s cest na jugu. Čete črnovojnikov počivajo ob cestah in potih. Puške so sestavili in na

bajonetih imajo obešene čepice, pasove in vreče z naboji. Tamkaj se pomikajo več kot štiridesetletni domobranci proti Gentu. Ne manjka jim šaljivosti in poguma, korakajo kot mladeniči in pojejo kot bi šli k slavnosti žetve! Na koncih pušk imajo natknjene cvetlice, krogi vratov pa jim vise venci. Po petdnevni neprestani železniški vožnji korakajo zdaj 45 km do bojnih postojank, morda da padejo za domovino. Zato pojejo. In vendar so pustili doma žene in otroke. Za svobodo in srečo se bore in padajo. Vedo, za kaj se gre. Čim več otrok so darovali domovini, tem več imajo braniti in tem bolj važno je zanje, da se utemelji svoboda in bodoča velikost domovine.

Obiskali smo nekatere imenitne vile in gradove ob cesti. Deloma jih straži kak doma ostali služabnik ali služabnica, deloma pa so ta poslopja prazna in zapuščena. Nikjer ni ostal sam lastnik doma, čemur se ni čuditi. Poslopja, katera smo mi obiskali, so bila popolnoma nedotaknjena in niso kazala prav nič sledu opustošenja ali ropanja. Bili smo tudi med prvimi, ki so prišli po tej cesti po osvojitvi te zemlje. Vojaka se za tatvine ali opustošenja strogo kaznuje. Taki slučajji so redki. Ni pa mogoče, da bi se v milijonski armadi ne našla izjema. V koloni, ki obstoji morda iz 100 do 150 voz in 400 konj, kjer nosi 70 do 80 mož karabinke in je eskorta sploh zelo majhna, kako more v taki koloni odgovorni vodnik vse, kar se zgodi, nadzorovati! Treba je tudi pomisliti, da je v primorskem mestu, kot Antwerpen, središče svetovnega prometa, množica mednarodnega lumparstva, ki je ravno v nemirnih časih pristo in gre na ropanje. Ne bo se torej čuditi, ako se bo po končani vojski dognalo, da je bila tudi zasebna last opustošena. Toda kaj takega se ob mojem obisku, kolikor sem mogel opaziti, ni zgodilo. Gradovi, katere smo obiskali, so se nahajali v takem stanju, v kakršnem so jih lastniki zapustili.

Šlo je mimo razvalin in golih, poškodovanih zidov; na lesenem mostu z navadno črnovojniško stražo smo se peljali čez Netho, kjer je bil stari most ob umikanju razstreljen.

Strelski jarki leže vedno bolj tesno drug ob drugem in so napravljene z veliko

skrbnostjo. Podzemski rovi so napravljeni čisto v majhne sobice, opremljene z lesenimi in ilovnatimi strehami, stene pa so obložene z deskami. Na neki točki prav blizu mesta so se videli čez cesto sledovi barikad. Napravljeni so iz kamenitih zidov, toda lahko se jih obhodi, ker so napravljeni vanje že predori. Često leže tudi na cesti in ob cesti mrtvi konji. V bližini notranjega fortnegega pasu srečamo nekaj baterij težkih topov, katerih se zdaj tukaj več ne rabi in so najbrže na poti v zahodno Flandrijo. V isti smeri kot mi se pelje kolona, ki vozi na dolgih, ozkih vozovih pontone; ti se bodo kmalu rabili na šeldi.

Mesto samo obdaje okop, porasel s travo, katerega prodira več vrat. Pred okopom je jarek, čez katerega vodi več mostov. Raz vrata vihrajo nemške zastave. Skozi mechelska vrata pridemo v mestni del Berchem in se vozimo potem po mechelski cesti proti severozahodu. Vse mesto je polno počivajočih kolon in čet. Najbrže so pripravljene za novo delo. Tuptam so zadete hiše od granat, na nekaterih mestih je tudi poulični tlak raztrgan od granat. V široki, gosposki Avenue des Arts so nekatera drevesa razklana od granat. Place de Meir, lepa ulica v središču mesta, je polna počivajočih municijskih kolon in čet. Tako veselo stoje v solnčni svetlobi, kakor da se jim zdi, da je bila osvojitve Antwerpna najlažje delo na svetu.

Žen in otrok ni videti, tudi mož, ki ogledujejo čete, je malo. Skoraj vse prebivalstvo je bežalo na Holandsko, bogatini pa v Anglijo in na Riviero. Vse prodajalne so zaprte. Banke stražijo nemški vojaki. Toda od orožja potlačeno mesto je vendar okinčano z zastavami! Cel Antwerpen je v belgijskih zastavah! Kako je mogoče, da so jih smeli razobesiti? No, mesto je šele včeraj padlo, zastave pa vise na čast belgijskim vojakom in angleškim pomožnim četam. Prihodnje dni so izginile druga za drugo.

Čez hiše na zahodni strani Place de Meir se vlečejo rjavočrni oblaki proti nebu. Prišli smo do Marché aux Souliers, kjer je cel mestni del v plamenu. Toda ogenj ne razširja nobenega groznega odsvita v tem, v solnčni luči se kopajočem mestu. Plameni se vijejo iz sten hiš kot rume-

ne plapolajoče zastave, s ceste pa se vidi, kako v notranjosti poslopij vse žari. Več hiš je do tal sestreljenih in iz tramov in zidov se vzpenja dim v podobi črnih oblakov. Nobena radovedna množica ne opazuje teh grozopolnih prikazni. En požar več ali manj ni nič posebnega v tem času, ki je poln razburjajočih dogodkov. Nemški vojaki stražijo tudi pri vhodih na ceste, na Place Verte in Place de Meir. Tudi ni mnogo gledalcev v mestu, ki je povečini zapuščeno.

»Zakaj se ničesar ne stori, da bi se ogenj pogasil?« sem vprašal.

»Vodovod v Waelhemu je razstreljen, zato se more ukreniti le potrebno, da se ogenj ne razširi. V sili bo treba sosednje hiše podreti, toda zdi se, da ogenj sam od sebe popušča.«

Noben del mesta ni toliko trpel kot Marché aux Souliers, toda samo hiše na severni strani ulice. Brez dvoma je padlo v te hiše nekaj strelav. Granate vžgo navadno, ko se razlete, zato se je razširil ogenj na sosednje hiše. Ker pa je okraj obdan od odprtih prostorov in ulic, zato je ostal ogenj omejen. Ulice so zelo ozke. Radi ulic v Marché Souliers je divjal več let prepir med posestniki hiš, mestno upravo, ki oskrbuje pešpot, in državo, ki je lastnica cest. Šlo se je za razširjenje ulice, ki je preozka za promet, kateri je posebno tukaj zelo živahen. Nihče ni hotel popustiti. Pa je prišla nemška artiljerija in napravila z enim samim udarcem konec prepiru. Zdaj je ulica širša kot je bila prej!

Peljemo se po Avenue Sud, ki je rumen od odpadlega listja dreves. Tukaj se ne opazi prav nič od bombardiranja, kvečjemu učinek kake osamele granate. V južni luki se peljemo ob dolgi vrsti paviljonov, skladišč in trgovskih pisarn, ki nosijo znane napise: Hamburg—Amerika—Linie, Severonemški Lloyd, Compagnie Maritime Belge du Congo, Red Star Line itd. Ogromen vozni park stoji na progí; vozovi so deloma naloženi, deloma prazni. En sam vlak je napolnjen z bencinom, najdba, ki je nemške častnike zelo razveselila. Nek drug vlak je pripeljal velikansko množico sena. V skladiščih so se našle velike zaloge kolonijskega blaga, ovska, moke, kave, kar se je rekviriralo in se bo porabilo. V nekem skladišču je stalo nad

tisoč najraznovrstnejših avtomobilov; vsi so bili razbiti, da so bili nerabni. Njih vrednost je znašala približno devet milijonov mark!

Straža še ni bila postavljena; celo pristanišče je ležalo odprto, skoraj strahotno prazno in zapuščeno je bilo po skladiščih. Nekaj parniških prevoznih pisarn in ona južnega kolodvora je bilo puščenih v najboljšem stanju. Vse vrednosti so bile spravljene proč; računi so ležali po mizah in pisarniške suknje uradnikov so visele ob stenah, kakor da se bodo njih lastniki prihodnje dni vrnili.

Kar je najbolj obračalo v pristaniščih pozornost nase, so bile velikanske shrambe za petrolej, ki so bile zdaj eno samo ognjeno morje. Angleško-belgijsko vojaštvo ni pozabilo pri odhodu teh zalog zažgati. Ako se ne more sovražniku braniti, da ne bo udrl, se mu lahko vzame možnost na prevelik dobiček. Zato so razdrli avtomobile in zažgali petrolejske zaloge. Zelo čudno je bilo videti, kako so se valili proti nebu oblaki črne dima. Notri pa je bilo slišati cvrčanje in prasketanje in od časa do časa so udarjali skozi dim rdeči plameni. Od časa do časa so se slišale tudi zamolkle eksplozije, zato ni bilo varno se bližati tem zalogam. Na nekem mestu je vihrala še ameriška zastava, obdana od dima. Samo krave in psi brez gospodarjev so se vlačili krog teh krajev. Ravno nasproti forta de la Tete de Flandre je gorelo na reki nekaj večjih prevozil, ki so bila zasidrana in so služila kot pontoni za provizoričen most, katerega se je poslužila armada zaveznikov, ko je na umikanju prekoračila šeldo in nadaljevala umikanje do Genta. Gotove obrambne naprave v pristanišču do tega mostu so kazale, da je imela angleško-belgijska vojska namen, da se bo vojskovala do skrajnosti. Na nekaterih mestih n. pr. so bile napravljene pred skladišči barikade iz debelih železnih oklepov; na nekem drugem mestu pa so stali trije topovi, ki naj bi branili odprti del pristanišča. Tapatam so bile razpete tudi bodoče žice, napravljene najbrže tako, da bi se napolnile lahko z elektriko. Toda do uporabe teh brambenih naprav pa ni prišlo.

Pri vožnji krog mesta smo prišli tudi v Rue Carel Ooms. Tam je stala za železno ograjo večja vila, v katere parku se je

sprehajala ugledna, starejša dama, oprta na dve mlajši spremljevalki. Drugače ni bilo videti nobenega od bogatih meščanov. Vstopil sem in pozdravil. Dama mi je pripovedovala, da ni mogla prenesti, da bi mesto zapustila v času, ko ga obišče velika preizkušnja. Pri svojih 70. letih si tudi ni upala podati se na pot. V njen park je udarilo pet granat, hiša pa je ostala nepoškodovana. Vendar je preživela, kar je razumljivo, smerten strah. Danes je prišla prvič na prosto, da se po prestanih težkih dneh naužije svežega zraka. Bolj nesrečni so bili njeni neposredni sosede; od njih hiš je ostalo le golo zidovje. Oni sami so odpotovali, vendar se zdi, da so ostali doma služabniki, ker dozdevalo se je, da so se slišali od tam, kjer je udarila granata, klici na pomoč. Končno sem zvedel, da je ta dama vdova po znamenitem belgijskem zgodovinskem slikarju Karlu Oomo-u. V vili stanuje od smrti njenega moža l. 1900., kateremu na čast so imenovali to ulico po njem.

Po preprostemu zajuterku smo se odpeljali na severno stran pristanišča, kjer smo si ogledali parnike in druge naprave. Šel sem na krov nemškega parnika »Celadon«, ki je kazal na sprednjem delu sledove razstrelilnega strela. Kakor sem pozneje zvedel, so bili na vseh parnikih razdejani parni kotli, da bi Nemci ne mogli rabiti parnikov.

»Comte de Smet de Naeyer« je bilo ime neke lepe belgijske šolske ladje s sivomodrim telesom in belimi jadrji. Toda na krovu nisem našel nič zanimivega. Obiskal sem tudi veliki avstralski parnik »Tasmania«. V častniških kabinah so bili odprti vsi predali in pobrane vse dragocenosti, samo knjige, papirji, računi in drugi brezvrednostni predmeti so ležali okoli raztreseni. Na pisalni mizi v kapitanovi kabini je stala slika neke gospe in fotografična skupina cvetočih otrok. V obednici je stala pogrnjena miza s še ne praznimi srebrnimi posodami za kavo in s skoraj prazno skatlo za smotke. Vse kabine za potnike so bile prazne in zapuščene. Hodili smo po dolgih hodnikih, na katerih so odmevali naši koraki votlo in glasno. Včasih smo postali, da slišimo, ali so to odmevi naših korakov, ali gre kdo za nami. V teh časih si človek domišlja lahko vse mogoče. Morda

se skrivajo begunci na ladji? Klicali smo, toda naši glasovi so se poizgubili v praznem ladjinem telesu in nihče nam ni odgovoril. Pogledali smo v kabine za moštvo, toda nihče ni spal na posteljah, ki so se tolikokrat zibale na valovih oceana. Vse enako tiho, enako mirno, zapuščeno. Lahko je postalo človeka groza na krovu te ladje strahov s posadko nevidnih duhov. —

Čas odhoda se je približal, vrnili smo se proti Bruselju. Nismo prišli še daleč, ko smo srečali tri rez. bataljone. Spredaj je korakala godba in pred vsakim bataljonom se je nosila zastava. Vojaki so imeli okrašene puške s cvetkami in njih obrazi so žareli, kakor navadno, dobre volje.

Tudi na povratku sem obiskal neki grad ob cesti. Nikdar ne bom pozabil vtisov, ki so silili v me, ko sem hodil po praznih, mračnih sobah. V spalnici so stale postelje tako kot so jih pustili lastniki. Odeje so bile porinjene proč, čez stole so visele brisalke, v umivalnikih je stala še rabljena voda in milo je ležalo v posodah usušeno. V veliki, krasni obednici v prtiličju je stala še pogrnjena miza. V neki skledi je bila še polovica nazadnje servirane jedi. Kakih deset oseb je moralo biti pri jedi. Nekaj krožnikov je bilo praznih, na nekaterih pa so bili še ostanki jedil. Noži — vilice — kosčki kruha — par šampanjskih steklenic je bilo praznih, v tretji pa je bil še ostanek penečega vina, ki je medtem izgubil svojo svežost. Servijete na stolah, na tleh, na mizi — hitro, nenadoma so morali gosti vstati, ko se je bližalo grmenje topov, ali pa je morda že udarila granata v bližino. Morda je tudi sporočil kak sluga, da so vnanji forti že padli in da korakajo Nemci naravnost v Antwerpen. Kdo so bili gosti, ki so bili moteni tu pri mizi? Družina lastnika, ali pa morda častniki, ki so prenočili na umikanju eno noč v zapuščeni hiši?

Na povratku nismo mogli tako drveti kot zjutraj. Na cesti je mrgolelo kolon in jezdecev, ki so morali v Antwerpen in od tam naprej proti Gentu. Daleč od zahoda se je slišalo grmenje topov. Nemci niso dali miru. Nezavzetni Antwerpen je padel v par dneh in takoj so hiteli osvajalci naprej proti zahodu. Morje, morje! Na morje! Anglija je hotela imeti vojsko, naj je bo sita bolj kot v dneh Wellingtona.

Gosti generalnega guvernerja.

Zvečer ob deveti uri je bilo trideset častnikov pri feldmaršalu na večerji. Tam sem videl zopet princa Valdemarja Pruskega in stotnika Dreyerja ter sem se seznanil s štabnim šefom oberstlajtnantom Scherenbergom in generalnim nadzdravnikom dr. Stechom, ki je govoril švedsko in ima mnogo znancev v Švediji. Po večerji smo pili pivo v zgornjih prostorih, kamor je prišel tudi vojni minister pl. Falkenhayn. Zgovorni pl. Goltz je pripovedoval več zanimivosti o padcu Antwerpna in njega predzgodovini ter je bil neizčrpen v pripovedovanju dogodkov iz zadnjih dni.

Neki drug večer sem našel tamkaj še več zanimivih gostov. Visoka postava, kraljevega obnašanja je bila ona, ki je stopila v sobo. Bil je nadadmiral pl. Tirpitz, ki si je poleg cesarja pridobil največ zaslug za nemško mornarico. Visoko čelo, vesele, odkrite oči, modra polna brada, sigurno, moško obnašanje — pravi German. Užitek je se z njim razgovarjati. Za take može ni nič nemogočega in niti sledi nemira glede izida vojske.

Ravnatelj K. F. pl. Siemens, šef Siemens & Halske, je tudi nenavadno izrazita germanska postava in takega razpoloženja, da se meša v njem humor z resnostjo. Nemške izgube je cenil na 250.000 mož, katerih večji del je lahko ranjen in se je že, ali pa se bo v kratkem vrnil nazaj na fronto. Ti imajo pred novodošlimi to prednost, da so že bili v ognju in imajo že izkušnje. Pokazalo se je, da imava s pl. Siemensom skupnega prijatelja v osebi ljubeznivega Sir Walter Lawrence, svoječasno zasebnega tajnika lorda Curdzona, ki je bil prej podkralj v Indiji. Najbrže sva oba tega prijatelja zdaj izgubila, ker ta vojska je razdrla tudi najmočnejše prijateljske vezi.

Pri mizi je sedel tudi 71letni tajni svetnik Kreidel, šef armadne intendanture. Vsled naporov je imel v zadnjem času nekaj omedlevic in je bil zdaj na tem, da se vrne v svrhu okrepitev v Nemčijo. Potem je bil tamkaj tudi novi guverner Antwerpna, general infanterije pl. Loemingen, katerega sem poznal že iz Karlsruhe. Trdnjavski general Bailer, mil in ljubezniv kot kak docent za estetiko, spada med moje najboljše prijatelje. Bil je ves srečen,

da je videl ta dan svojega sina, ki je poročnik pri zahodni armadi in o katerem že dolgo ni ničesar slišal. Poročnik Bailer je napravil pot semkaj v zrakoplovu, v katerem se bo zdaj zopet vrnil. V ostalem smo govorili o Gentu, ki je ravno padel po precej ljutih bojih v odprtem boju. General je hotel tamkaj študirati belgijske poljske utrdbe; mesto samo je neutrjeno. Iz Genta bo šla nemška armada naprej v Brügge in Ostende. Končno smo govorili tudi o 300.000 prostovoljcih, ki so prišli pravkar na fronto, kjer mladi dijaki razveseljujejo stare črnovojnike s svojimi šalami, za kar jim gredo le-ti na roko s svojimi izkušnjami.

Ob šeldi.

Generalni guverner mi je dovolil, da sem smel še večkrat obiskati Antwerpen in se tamkaj nekaj dni muditi. Dne 11. oktobra sem se dogovoril z dr. Hüttenom, ki je sam vodil avtomobil, da zopet obiščem Antwerpen. Predvsem sem želel napraviti nekaj slik o slikovitem vojaškem življenju, ki je oživljalo ulice po Antwerpnu. Kaj je moglo biti tudi za fotografičen posnetek bolj zanimivega kakor Grand Place, majhni, lepi trg z mestno in drugimi starimi hišami z zanimivimi fasadami. V eni hiši v bližini je bil rojen največji slikar vseh časov, kakor je napisano na spominski plošči nad vratmi: »Geboortehuis von Antoon van Dyck, Kunstschilder 1594—1641«. Van Dyckovi modeli so izginili, sedaj pa so vojaki za modele na Grand Place in pa mornariški vojaki s tornistrami na hrbtih, puškami čez rame, vrečicami za naboje ob pasovih in bajonetih ob straneh. Pes leti ob strani enega teh vojakov — vedno se vidi dosti psov brez gospodarjev, ki spremljajo nemške vojake. Tam zopet je videti nekaj 6 cm ladijskih topov. Mesto konj se je vpreglo prednje samo moštvo. Pred mestno hišo počiva ena kompanija infanterije; nekateri vojaki spe na golem tlaku, pod glavami pa imajo tornistre. Tam zopet stoje provijantske kolone s strehami čez vozove in snopi sena pred konji; mornariški kolesarji pa sede na svojih kolesih. Na nekem avtomobilu je stal znameniti inženir stotnik Dreyer in opazoval zemljevid, katerega mu je kazal dr. Hütten. Toda

vse te slike so se venomer menjavale, ne-
prestano pri- in odhajanje, vozovi in avto-
mobili, peketanje konj in ropotanje artilje-
rijskih voz in pa petje mornariških voja-
kov, ki so korakali čez trg.

Naprej tja spodaj je katedrala. Tam je življenje še bolj pestro, tam vlada hrup in drenjanje semintja, da ni mogoče priti skozi. Pustili smo avtomobil pod nadzorstvom našega vojaka in se skušali preriti skozi gnečo med konji in vozovi. Na cesti se premičejo počasi dvojne kolone. Grmeče povelje se začuje — obstoje; potem se zopet pomikajo naprej in obstanejo. Pri urejevanju prometa pomagajo belgijski stražniki, oblečeni v črne suknje s srebrnimi gumbi in čeladami na glavah; govorijo flamsko. Kam pojde ta množica voz in mož? Spravljajo jih čez šeldo proti Tête de Flandre, tam se pričinja cesta proti Gentu. Morajo proti morskemu obrežju, da pogledajo v Anglijo!

Medtem ni mogoče priti naprej. Vse je tako stisnjeno, da morem komaj fotografirati. Ravno sem hotel stisniti neko poljsko kuhinjo, ko mi zakliče neki ulanec: »Sosed, prepovedano je fotografirati poljsko kuhinjo.« »Dobro,« sem odgovoril. Bilo je nepotrebno to, ker sem imel kuhinjo že fotografirano. Naslov »sosed« ni bil slab.

Ob obrežju pri mostovih so bila prevozila v polnem delu. Čez tri pontone je bilo položeno trdno, z ročaji opremljeno dno. Neki parnik je vodil dva splava; trije parniki pa so bili na tem, da prevozijo na šestih splavih naložene provijantske in municijske vozove, poljske kuhinje, poljski brzojav, pošto, lazarete, konje in vojake. Med vojaki so bili tudi avstrijski topničarji, ki so oskrbovali 30·5 cm topove.

»Naprej!« je poveljeval neki častnik na obrežju. Cela vrsta voz se je pripeljala, konje so izpregli, vozove pa so mornariški vojaki spravili na krov; konje so prepeljali potem na deskah, ki so bile položene v svrhu nalaganja; bili so, se vzpenjali, rezgetali in se prerivali, ker jih je bilo strah čudne jim stvari, ladje. Toda na krov morajo; takoj ko je splav poln, začne parnik sopihati in kot bi obrnil z roko, jih spravi na drugo stran šelde proti Tête de Flandre. Tamkaj vržejo zopet naložilne mostove na suho, prinejo vozove na zemljo,

vprežejo konje, in kolona se pomika proti Gentu.

Kakor hitro zapusti en parnik s splavi obrežje, pride že drugi in začne iznova nalagati. Tako se dela cel dan in se bo delalo ob svitu električnih luči celo noč. In prihodnji dan zopet tako, dokler bo kaj kolon za spraviti čez Šeldo — vedno z enako hitrostjo, v enakem redu in z enako disciplino, kar kaže nemško vojaštvo pri vsem svojem delu do najmanjših podrobnosti.

Splavi se pa od Tête de Flandre ne vračajo prazni, temveč polni so vračajočih se beguncev, mož, ženâ in otrok s pletenimi otroškimi vozički, kolesi, majhnimi vozovi in raznovrstnimi zavoji in zavitki. Največ jih je Flamcev. Tudi med njimi vlada red. Ne kljubujejo, ne vpijejo, se ne prerivajo, temveč mirno čakajo, da jim pokažejo vojaki pot. Med vojaštvom in civilisti vlada najboljša razmerje. Vidi se jih, kako si na vse načine prizadevajo, med šalami in smehom, da bi se razumeli v množici jezikov, ki se tu govore. Nemško, flamsko, francosko...

Löwen.

12. oktober je bil sijajno lep dan. Cesta de Louvain je lepo tlakana in vodi skozi gost bukov gozd, kjer more komaj solnčni žarek prodreti do tal. V tem kraju se ne vidi nobenega nemškega vojaka; tako je, kakor bi se ne zgodilo drugega, nego da je jesen šla čez to nesrečno deželo. Tukaj se ne vozijo nobene kolone. Vozovi, ki rabijo cesto, so meščanski tovorni vozovi. Ekvipaže bogatih ljudi pa so izginile, odkar so se njih lastniki podali v druge dežele.

Osemnajst kilometrov do Löwna. Treba se je precej daleč v notranje mesto peljati, da se vidijo prve razvaline. Celo mesto ni nikakor sestreljeno, kakor bi si človek domišljal. Komaj petina mesta je razrušena. Sicer spadajo k tej petini mnoge dragocene in nenadomestljive stavbe; posebno je obžalovati, da je porušena knjižnica. Med tem opustošenjem pa se dviga kot skala v morju mestna hiša, ponosna dragocenost iz leta 1450, s svojimi šestimi vitkimi stolpiči. Šel sem krog mestne hiše in nisem mogel pri skrbnem pri-

zadevanju najti niti najmanjše praske v tej z zapravljivim bogastvom zidani stavbi. Morda je kje kaka praska od kakšnega granatnega drobca, ki je ušla mojim očem. Ker je nemška artiljerija zelo sigurno merila, ni niti na enem stolpu odrušen omet. Vzrok, da se je Löwen bombardiral, je znan. Pri vhodu nemških čet v mesto je civilno prebivalstvo streljalo nanje iz oken; ker tega zločina ni bilo mogoče na drug način kaznovati, so bile hiše zažgane. Ko so potem nemški vojaki skušali pogasiti ogenj v hišah poleg mestne hiše, so jim bili franktirerji zopet za petami z nabasanimi puškami! Vsaka druga armada na svetu bi delala prav tako, Nemci sami so močno obžalovali, da so bili primorani poslužiti se takih sredstev.

Iz Löwna sem se peljal v Mecheln, dolgo črto ob kanalu, ki veže obe te dve mesti. V Mecheln smo prišli ravno, ko so pokopavali nekega vojaka od mornarice, ki je padel na svojem mestu. Mrtveca so peljali na belgijskem mrtvaškem vozu, za katerim je šlo kakih sto vojakov. Po pokopu so oddali tri salve iz pušk in grob zasuli. Na majhnem pokopališču je bilo mnogo nemških grobov, okrašenih z venci in vojaškimi čepicami, in en skupni grob za mnogo vojakov.

V katedrali v Antwerpnu.

Oblačen dan 16. oktober! Niti kosčka ni videti od nemške zastave, ki visi že cel teden iz zvonika antwerpenske katedrale, 123 metrov nad zemljo. Pri vhodu proti trgu Place Verte je stal star vratar z nepopisno stroгим izrazom na obrazu. Komaj me je pogledal, ko sem ga najvljudneje vprašal, če je katedrala odprta. »Katedrala je odprta,« je odgovoril, »toda samo za nemško vojaštvo.« Dobro, moj stari, sem si mislil in potegnil iz žepa legitimacije, ki sem jo dobil od generala Moltkeja. Vratar je čital in dobival vedno daljši obraz. Ko je končal, je vzel čepico z glave in dejal: »Ali je res, potem morem gospodu doktorju povedati, da sem tudi jaz Šved, rojen v Wisbry-ju, že trideset let stanujoč v Antwerpnu in se imenujem Dahlgren.«

Dosti, katedrala mi je bila odprta in častivredni Dahlgren me je vodil okoli.

Ena sama granata, ali bolje, granatni drobec je udaril pod okno nad vhodom na trgu Place Verte. Škoda ni vredna govora, v enem samem dnevu se lahko popravi. Če pa bi bila granata hudobna in bi Rubensovi znameniti sliki »Križanje« in »Snemanje s križa« še viseli na svojih prejšnjih mestih, potem bi bili ti sliki v veliki nevarnosti. Pred bombardiranjem mesta pa so spravili vse slike in dragocenosti v Antwerpnu na varno. Edina sled, ki jo je pustila granata v notranjosti cerkve, je praska na nekem stebri.

V sredi severne stranske ladje stoji na nosilih kip presvete Device, ki ima krasno, do tal segajočo obleko in zlato krono na glavi. Vsako leto na nedeljo po 15. avgustu se nosi ta kip v sprevedu po mestu. Letos pa, ko je bila njena pomoč tako potrebna, so se zadovoljili s tem, da so prižgali pred kipom visoke sveče. To leto je ostala gluha za vse prošnje! Stekleno slikanje v enem cerkvenem oknu kaže, kako je Karl V. izročil temu kipu ključe mesta Antwerpna. Ključe Antwerpna! Sedaj jih ima v posesti »črna Marija«, kakor imenujejo vojaki velike topove.

Prižnica je napravljena od Van der Voort-a iz jedrnatega hrastovega lesa. Stara je 200 let, toda hrasti so bili stari morda 500 let, ko so darovali les za prostor, kjer se oznanja božja beseda. Prižnico nosijo tri ženske postave, ki so znamenite. Predstavljajo namreč štiri dele sveta — Avstralija je bila takrat še malo znana. Tri teh kipov odseva dovolj svetlobe, četrta, z debelimi ustnicami in potlačenim nosom, ki predstavlja Afriko, svet črnec, je zavita v temo. Štiri deli sveta nosijo prostor, s katerega se oznanja človeškemu otrokom večna božja ljubezen — lepa umetnikova misel je to. Gotovo je mislil, da bode svet v prihodnjih stoletjih napredoval. Sedaj pa oznanja pet delov sveta evangelijske vojske in sovraštva! Obe zapadni moči entente nosita odgovornost za ta mrtvaški ples. Bojujeta se namreč z masami od vseh strani skupaj zbranih narodov. Prihajajo Kanadci na svojih ladjah iz Amerike, Turkosi in Senegalci iz Afrike; od solnca ožgani Hindijci in Gurkhas iz Indije leže prezebajoči v strelskih jarkih, tudi Antipodi iz Avstralije in Nove

Zelandije pošiljajo svoje čete. In cilj temu zbiranju? Germanska kultura naj se spravi z zemeljskega površja... Umetnik, ki se bo upal kdaj proslaviti leto 1914., naj ne pozabi, da najde lahko v Van der Voortovi ženski postavi z debelimi ustnicami in potlačenim nosom hvaležen motiv...

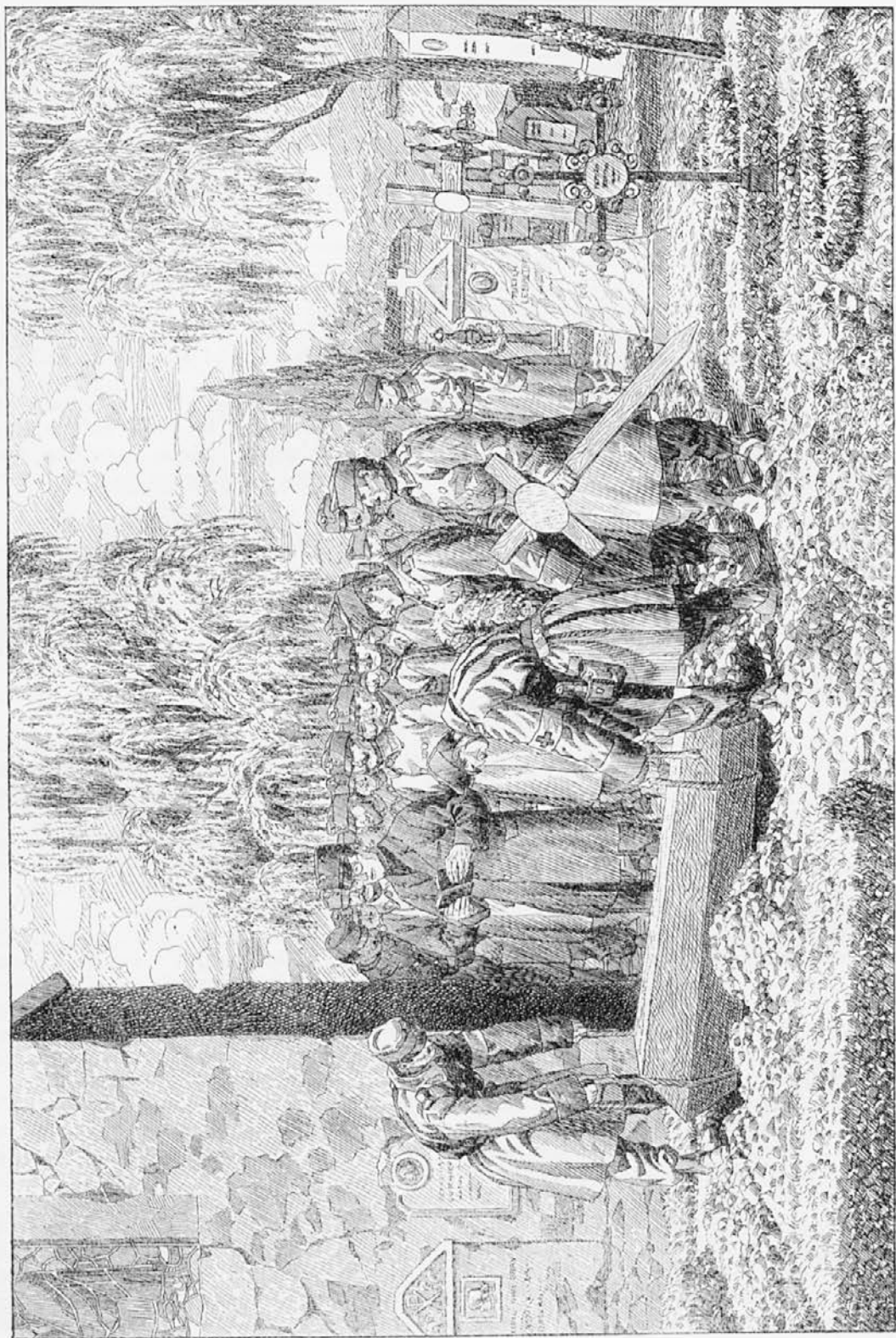
Črtice.

I.

Luč v Löwnu.

Pozno popoldne je vkorakala avstrijska artiljerija v padli Löwen. Njene čete so se zbrale na univerzitetnem trgu. Z nekoliko negotovimi, od trudapolno dolge vožnje otrplimi nogami so splezali s svojih sedežev. Eden prvih med njimi je bil ognjičar Spinder, ki se je radovedno oziral okoli. Za trenotek se je izgubil njegov občudujoči pogled na visoki gotični fasadi visoke šole. Ogrnjeno je bilo to poslopje v hitro rastoč mrak, ki je bil temno višnjevi; iz tega mraka je rastlo poslopje proti nebu iz okornih, masivnih temeljnih zidov. Ampak tam zgoraj — Spinder je obrnil svoj pogled proti strmim višinam — tam zgoraj, v bledem, od nežnih rožnato rdečih in višnjevih oblakov obdanem večernem nebesu je bila krasna kamenita mešanica. Pisano križani in krasno rezljani stolpiči, fino pretkani čipkasti pasovi, bogati okraski, polni nežnih rož in krasne glave — najboljša umetnost, ki jo je mogla zamisliti preteklost... Glasan rogov klic je vzbudil ognjičarja iz ljubkega premišljevanja. Častniki in moštvo se je v naglici zbralo okrog obersta. Poleg njega je stalo nekaj nemških seržantov, krasnih, močnih, širokoplečih mladeničev, katere je armadno vodstvo določilo, da bodo preskrbeli stanovanja. Vsak izmed njih je prevzel pet do šest mož od baterije. Toda preden se je moštvo razkropilo na vse strani, je izpregovoril poveljnik še par besedi:

»Pazite, otroci! Nobenemu zaupati v tem kraju! Vedno paziti! Najboljše bo, da se zaklenete v svoje spalnice in da položite orožje poleg sebe. Eden pa naj bo vedno na straži. Saj se lahko menjavate. — Lahko noč, otroci!«

Slovenski vojaki pokopavajo padlega tovariša na pokopališču v Belgiji.

Kratek pozdrav.

»Lahko noč, gospod oberst!«

Spinder, spremljan od petih mož, je stopal nekoliko ponosno ob strani nemškega voditelja. Gladil je svoje plave brke in gledal ves srečen na železni križec, ki je visel na svetlosivi suknji. Na to visoko častno znamenje na črno-belem traku, katerega mu je poveljnik pripel na prsi po zavzetju trdnjave Maubeuge, je bil po pravici ponosen. Takrat je na ozemlju padle belgijske trdnjave med glasnimi hura-klici igrala Radeckijeva koračnica...

Seržant poleg njega, hraber Švab, mu je izkazoval dovolj časti.

»Dober dan!« je rekel z veselo se smejajočim obrazom in skoraj zmečkal roko ognjičarja v svoji široki dlani.

»Velja, gospod tovariš, vi Avstrijci delate dobro z vašimi možnarji!«

Potem se je obrnil švabski vojni tovariš do drugih avstrijskih vojakov.

»Morate pa biti tukaj zelo pazljivi,« je dejal obžalujoče, »so hudobni ljudje tukaj!«...

Pot je vodila po tihi, kakor izumrli ulici. Šli so mimo prastarih hiš, ki so imele balkone, stolpiče in stopnice pred vežnimi vrati. Čudno zavito in v teku stoletij očrnelo in razpokano zidovje je stalo tupatam kot star stražnik in še bolj zoževalo ozke, zavite ulice... V vročem poletnem ozračju, ki je pritiskalo moreče med visoko se vzpenjajočimi stenami hiš, ni bilo slišati ne glasu, ne videti človeka. Ne ropotanje voz, ne človeški glas se ni čul. Samo koraki vojakov so odmevali po tlaku prav strahotno.

»Ali ste pred nami že vse spravili?« je vprašal Spinder smejoč.

»Ne!« je odgovoril Virtenberžan, »Jih je še mnogo tukaj, ampak so po hišah. So zvití in ne nameravajo nič dobrega.«

Pred veliko hišo na voglu ulice je seržant obstal. Okna hiše v pritličju so bila vsa odprta, tako da se je videlo s ceste v vse sobe. V eni, katere tla so bila posuta s slamo, je visel na steni pozabljen dekliški slamnik.

Seržant je potrkal na vrata, na katerih je bil nabit bel papir z napisom: »Dobri ljudje! Prizanesite tej hiši!«

Vrata so se hitro odprla. Mlada, črnolasa deklica jih je odprla na široko.

Ljubka, prijazna prikazen se je priklanjala in priklanjala, kakor da so prišli sami principi in generali. Njeni beli zobje so se čudno svetili iz vežne tmine in iz rdečih njenih ustnic se je slišalo kot golobje grcanje:

»Bon soir, M'ssieurs! Bon soir!«...

»Dober večer, gospodje! Dober večer!«...

Avstrijski vojaki so se nastanili v dveh praznih sobah. Voda je bila hitro pri rokah in kuhalo se je in cvrčalo v dveh ognjiščih. Mlad ogrski kanonir je kahal v popolno zadovoljnost svojih tovarišev. Spinder pa je posegel globoko v svoj nahrbtnik in privlekel iz njega zeleno, trebušnato steklenico. Njeno zapeljivo vsebino je daroval ognjičar za to prijateljsko večerjo.

»Samo pokusili ga bomo; je močan... dala mi ga je moja Tilka!« je dejal nekako svečano.

Na vsakega izmed šestih je prišel samo en kozarec. Veselih src so trčili s kozarci. Večerna zarja je zlato obrobljena objemala skozi okno rumen trtni sok, ki je bil kot pozdrav iz daljne, ljubljene domovine...

Napili so ognjičarju Spinderju in počasi pokušali zlahtno kapljico; potem so pa napili še ljubeznivi darovalki, gospodični Tilki.

»Naj živi bodoča ognjičarjeva gošpa!...« je zaklical predmojster. Spinder je zardel, vendar je zamrmral: »Bilo bi mi ljubo, ako bi bilo kmalu!«...

Pol ure pozneje so veseli tovariši že ležali na slami in spali. Čeprav je bil sam zelo utrujen, je prevzel ognjičar prvo stražo. Gledal je skozi odprto okno na nočno ulico. Natančno po ukazu so se bleščale iz vseh oken luči. »Vsi prebivalci naj vedo, da morajo imeti ponoči sobe in druge prostore razsvetljene!« tako je stalo v ukazu, ki ga je izdal poveljujoči nemški general prebivalstvu osvojenega mesta in je bil nabit v nemščini in francoščini po vseh vogalih mesta Löwen...

Spinder je odstopil od okna in se vsedel k mizi. Poiskal je papir in svinčnik, ker je bila zdaj najlepša priložnost, da napiše pismo za ljubljeno nevesto. Pričel je in se vedno bolj zatopil v pisanje in v misli

na domovino... Vse, trpljenje, pomanjkanje in vojskine nevarnosti, vse je bilo kakor pozabljeno — ognjičar Spinder je bil zopet doma: hodil je po mirni ulici rodne mesta ob s trto prepreženi hiši. Ob njegovi strani pa je stopala ljubljena Tilka v svetli nedeljski obleki, ki je tako lepo pristojala rdečelični, plavolasi deklici...

Naenkrat so ugasnile kot na povelje vse luči po oknih... Tudi v sosednji sobi, kjer so spali trije tovariši-vojaki, je nastala naenkrat tema — toda Spinder vsega tega ni niti opazil; on je pisal in pisal...

»... Železni križec sem tudi dobil. To bodete gledali, ko pridem domov. Zdaj se nahajam v lepem belgijskem mestu, ki se imenuje Löwen, in sem pri dobrih ljudeh...«

Ognjičar Spinder ni mogel pisma dokončati. Sikajoč je letela krogla tik njegove glave ter razbila svetilko. Nastala je temna noč krog njega... Ničesar ni mogel videti, toda slišal je, kako se je nekdo zaničljivo zasmel...

Hitro je prižgal žepno svetilko in poklical tovariše. Že v naslednjem trenutku so hiteli avstrijski artiljeristi z nabasanimi puškami v rokah skozi vežna vrata.

Četa tulečih, s puškami oboroženih franktirerjev se je valila po mestnih ulicah. Puške so pokale in noži so se svetili. Iz oken, vrat in kleti se je čulo klicanje, podžgano od ljute bojne strasti: možje in žene so klicali drug drugemu; iz njih oči se je svetila strašna strast... Že je tekla temna kri po uličnem tlaku, že se je dvignil prvi plamen proti nočnemu nebu iz neke strehe...

Nočni poulični boj v Löwnu se je pričel. Julij Götz. (Reichspost.)

II.

Zmaj.

To je gričevje okoli Antwerpna.

Radovedni cerkveni zvoniki gledajo čez griče; majhne, skrite vasice leže v nežnih dolinah; srebrne vode tečejo in šepetajo. Pastarice sanjajo v daljno, tiho deželo, in kot belo nebesno perje se pomikajo gosi proti potoku čez zeleni travnik. Tam čez pa mukajo krave, in v majhnih gozdičih pojejo ptiči zapeljive pesmi. Vseokrog je nekam skrivnostno. Zvonovi

zvonijo v jutranji svetlobi čez širno zemljo. Deklice z gladko likanimi pečami sede tam gori na griču in pojejo pesem. Tam na drugi strani pa premetava veter temne mlinske peroti, in solnce sveti na svetli grič. Vas tam spodaj s svojimi rdečimi strehami gleda zaspano v mladi dan. Po vrtovih se kaže že dih zgodnje jeseni. Rože na oknih so, kakor da jih je objela starost.

Čez to mirno, prijazno zemljo je zavidjal nekega dne vihar. Vojskin vihar. Nebo je izgubilo svojo modrino; beli, sanjajoči oblaki so se trepetajoč razkropili; čez široko nebesje se je razlil plamteč, rumenkast plamen. Temne kopice oblakov so visele tam gori in od časa do časa je goreča rdečina vztrepetala med njimi. Zdelo se je, da govorita zemlja in nebo; čez dan je grmel in se treslo; ponoči pa je sikalo skozi težke gube plašča in viharja.

Potem se je začelo naenkrat svetliti in plameneti. Tamkaj, kjer je kakor na pravljčni tančici pričarano ležalo: Mecheln. Najprvo je gorel Mecheln. Majhne vasice, ki so ležale ljubeznivo stisnjene na pobočju gričevja, so se preplašile in strepetale, kadar je švignil čeznje plamen. Bilo je nekaj strahotnega: tamkaj je gorelo veliko mesto. Nebo je grozilo s hudimi, trepetajočimi očmi in stegovalo tresoče se, trdno stisnjene roke proti zemlji, kakor da jo hoče stisniti, pogubiti... Spodaj čez zemljo pa je šumelo, žvižgalo, ropotalo kakor obupen klic. In letelo je čez, šumelo in šumelo. Potem je prišel dan v strahu in trepetu. Ponoči pa se je svetilo in plamenelo, kakor da je nebo raztrgano in visi v raztrgani obleki nad zemljo, čez katero gre groza. Divji lov je bil to.

Potem zopet en dan. Po deželni cesti se je plazil brezkončen, siv črv. Počasi kot pogubljenje. Velik, zvit in kot iz železa zlit. Po deželni cesti proti Antwerpnu se je pomikal. Mestu, ki je ležalo kot življenja vesela bajka, oklenjena od železnih oklepov, varovana od zmaja, ki je bruhal ogenj, moritev, smrtni dih iz svojega železnega žrela. In začel se je boj z zmajem. Iz mesta se je dvigal zvonik katedrale in gledal čez zemljo; njegovi težki, polni zvonovi so zvonili v beli dan tja, kjer se odpira morje kot odprta vrata prostosti. Večnosti. Velikanska, odprta vrata, ki so

se odpirala celemu svetu, celi Evropi. Mesto Rubensa. Domovina veselja, ki ni poznala nič drugega nego hrumeče, valoveče, vzpenjajoče se življenje in žvenket denarja: noter in ven. Samo da bi enkrat prišla mirna ura, katero bi si hrepeneči oblaki ogledali v morskem ogledalu, ali da bi se pesmi vetrov lovile v belih jadrnih. Visoka jambora, drevju podobni vrhovi; med njimi pa je ropotal motorni čoln sredi množice ladij.

In vendar — Antwerpen — katerega usoda je hotela, da je zrastel med obleganji, čigar slike so pripovedovale o vseh gospodarjih, ki so vladali mestu, Domovina kipečega življenja, zdravega veselja, se je navzlic temu obdržala na lastnih nogah. Tako je bilo kot bi bila obvarovana ta zemlja pred vsemi vplivi tujih dežel, ki so našle pot k nji skozi vrata ob morju. Za časa cesarja Karola V., ko to mesto ni poznalo nobenih mejâ lepote, so se kopičile pred njim tuje ladje, obložene s srebrom in zlatom, bogatimi tkaninami in svilo. Stotine ladij je mesto lahko objelo in jih vodilo do srca svojega cvetočega življenja. Nešteti sejmi so zapeljavali, da si je tukaj cela Evropa kupovala svoje potrebščine in prodajala odvišno blago. Antwerpen — mesto ob vodi je bilo s svojimi mnogoštevilnimi trgovinami središče trgovine celega sveta. Medtem pa je živel v mestu samem največji slikar severa in vodil svojo šolo. Ni pa bil samo slikar, temveč tudi državnik in diplomat. Nastale so največastnejše stavbe, dvignila se je gotška katedrala s svojimi stolpi in stolpiči. V njenih sedmerih ladjah pa so visele slike najslavnjše meščana Antwerpna: Petra Pavla Rubensa. Bil je takrat slavepoln čas. Za Rubensom je prišel Van Dyck. Vedno mogočnejše in lepše se je razvijalo mesto. Pristanišče za pristaniščem se je odpiralo in trgovine so rastle. Medtem je pa valovilo življenje, nedotaknjeno od vojnih let, ki je imelo v mestu svojo domovino in prijatelje. Čez mesto je to življenje šumelo in v velikih palačah se je smejala. Pristanišča so objemala prihajajoče ladje, da je bilo težko najti praznega prostora.

Zunaj pa so se razširjali železni pasoni. Drug za drugim. Kot dragocen biser so objemali mesto. Nekega dne pa se je zgodilo, da je prišel po cesti junak, ki je

hotel umoriti zmaja. V mestu je hitelo ljudstvo skupaj, se zbiralo na vrtovih in okrog katedrale, katere zvonovi so klicali po pomoči v deželo. Ljudstvo se je zbiralo pred mestno hišo, zunaj mesta pa so se razletavale izstreljene krogle. Vedno bliže je prihajala strahota s svojimi železnimi, oklepajočimi se pestmi. Skozi noč je sikalo, žgalo in žvižgalo. S prestrašenimi obrazi so letali ljudje po ulicah, zunaj mesta pa je sila in moč neprestano šumela naprej. Zavita v sivi plašč je visela strašna negotovost čez visoke stene hiš. Nebo je bilo otemnelo od vzdigajočih se dimov ogenj bruhajočih topov. Včasi je priletela čez glave strašna stvar, šumela in sikala in od nje so padale krvave niti.

Orglajoč s polnimi registri in strašnim piskom je divjal boj. Vrata v daljavo so bila zaprta. Samo šumeča šelda je valovala s prestrašenimi valovi noter v oblegano mesto ob morju. Naprej mimo visokih hiš, mimo vodnih cest, naprej... v morje... v morje...

Strašne so postajale ure, temno nebo je viselo nad mestom. Gruče oblakov so plamenele zgoraj, podobne bičanim furijam, ali pa so stale tiho, osamljeno nad mestom in gledale s trepetajočimi, rumenimi očmi na bojišče. Zmaj, ki je oklepal dragoceni biser, je bil omamljen. Počasi so utihnili njegova ogenj bruhajoča žrela. Čez njegove mrtve ude so se podile čete vojakov kot ognjeni valovi do mestnega ozidja. Vedno bliže so žvižgale krogle; od časa do časa se je čulo zamolklo grmenje, kot da ima zemlja razpoko, potem pa se je razlegal zopet zamokli klic bitke: razletajoči se šrapneli.

In potem... je zmaj podlegel. Mesto je osvojeno.

(Franc Friderik Obernauser.)

III.

Brigada tekačev v Antwerpnu.

14. oktobra 1914.

Ko sem se mudil dne 6. oktobra 1914 pri vrhovnem poveljstvu oblegovalne armade pred Antwerpnom, je bilo ravno naznanjeno prodirajočim četam, da se je dognalo, da se nahaja neka angleška brigada pri Contichu. Ne dá se popisati,

kakšen odmev je našlo to poročilo pri nemških vojakih. Da bodo z Belgijci kmalu gotovi, da bo boj proti tej, vsled zaslepljenosti v nesrečo padli deželi kmalu končan — o tem ni dvomil noben vojak. To pa, da so prišli v tem trenutku, ko se ni mogel Antwerpen močnemu sunku več ustavljati, še Angleži kot nameček k temu zmagoslavju — to je napravilo nepopisen vtis na hrabre borilce, zlasti na mornariški polk, tak vtis, da o njem Angleži niti sanjati ne morejo.

Posamezni med ljudmi so pa bili nezadovoljni. Dejali so: »Saj zopet ne bode mo teh ljudi videli, ker so taki, da beže, preden se jih ugleda. Kolikor mogoče dolge noge in kolikor mogoče daleč od nemških vojakov, to je bojni klic Angležev!«

Tako se je tudi zgodilo. Med hrabrim, toda brezuspešnim odporom Belgijcev so vzele čete, ki so prodirale iz Mechelna, fort Waelhem. Komaj so čete zasedle ta fort, so otvorili Belgijci iz bližnjih poljskih utrd ob Nethi, najvažnejši rečni zarez na poti od Bruselja v Antwerpen, morilen ogenj na pravkar od njih zapuščen fort. Ta ogenj je naše čete zelo nadlegoval in silil, da so se jim dajale rezerve. Komaj dva kilometra od forta je ležala tista belgijska postojanka ob Nethi, ki je bila v tistem trenutku ključ do Antwerpna. Z nenavadno hrabrostjo so prodirali naši vojaki čez preplavljeno ozemlje. Kogar je tamkaj sovražni šrapnel ali krogla iz puške samo za trenutek omamila, ta je brezdvomno utonil. Sredi toče sovražnih strellov so si priborili naši pionirji prehod čez Netho, takoj nato je prodrla pod kritjem infanterije tudi artiljerija na postojanko, iz katere so bile notranje utrdbe »najmočnejše trdnjave na svetu« porušene. S tem je bila usoda Antwerpna zapečaten.

Kje pa so ostali Angleži, kje je bila angleška ogromna armada, na katero so Belgijci že tedne čakali? Naši vojaki so malo od tega videli; še to malo pa v teku nazaj. Angleži so obljubovali Antwerpenčanom ogromne topove, kateri bodo boj z 42 cm topovi igrave prestali. Toda teh topov ni bilo nikdar videti. Menda so Belgijci nek pontonski most napravili preozek, tako da Angleži »svojih« ogromnih topov niso mogli spraviti čez njega. Tako so ostali ti ogromni angleški topovi ono-

stran Šelde in bili pripravljani na pot na Angleško, ko so topovi velikani avstrijske in nemške artiljerije pričeli svoje delo pred Antwerpnom.

Meščani Antwerpna so sprejeli angleške čete z zastavami in slavnostmi. Kmalu pa so uvideli, da Angležem ni resno na tem, da bi branili mesto. Angleži so pošiljali Belgijce povsod tja, kjer je bil boj najbolj izgub poln in ljut, sami pa so varovali svojo kri, tako da so mogli v uradnih poročilih na to kazati, kako majhne so bile njih izgube.

To, da so Belgijci zaupali Angležem, je bilo najbolj usodepolno v belgijski zgodovini. Danes je mnenje v premagani deželi že drugačno. Meščani v Bruselju sploh dvomijo, da so se nahajali Angleži v padli trdnjavi. Pravijo, da so bili oni vojaki, ki so jih smatrali Avstrijci, Nemci in tudi belgijski meščani za Angleže, samo preoblečeni belgijski vojaki, katere je vtaknila belgijska vlada v angleške uniforme, da bi s tem pokrila, kako neusmiljeno je bila varana.

V tem se Bruseljčani motijo, to vedo naši vojaki boljše. Kakor ne morejo utajiti, da se je nahajala angleška brigada v Contichu, tako ne morejo utajiti tega, da so Angleži bežali, ko je bilo treba ščititi v vojsko zapeljanega zaveznika. Brigada tekačev v Antwerpnu je obstojala iz Angležev. (W. Scheuermann.)

IV.

Pogovor z belgijskim kraljem.

»Berliner Tageblatt« je poročal: Dopisnik bernskega lista »Bund« se je te dni mudil v belgijskem glavnem stanu. Imel je priliko, da je govoril z belgijskim kraljem. Dopisnik poroča o tem pogovoru:

Ozek hodnik vodi do kraljeve pisarne. Kralj me je sprejel z besedami: »Veseli me, da Vas vidim. Prihajate iz dežele, na katero sem močno navezan in ki jo zelo ljubim. To je pravi kraj svobode.«

Kralj je želel izvedeti, kaj mislijo v Švici o njegovi deželi. Govoril sem o simpatijah švicarskega naroda do Belgijcev. Kralj me je prekinil:

»Vem,« je rekel, »in sem Švici srčno hvaležen. Zelo važno je zame stališče nev-

tralcev, ki jih lahko zadene ista usoda. Zagotavljam, da sem jaz in moja dežela najvestneje izpolnjeval zapovedi nevtrali-tete, katere so nam podpisale velesile. Mi v resnici nismo mrzili Nemčije. Sprejeli smo nemške trgovce in industrijce, bili smo dobri sosedje Nemcem do zadnje ure. Še sedaj ne moremo zapopasti, kaj se nam je zgodilo. Poznam Nemčijo in tudi po mojih žilah se pretaka nemška kri. Gro-lica Flanderska, moja mati, je iz rodovine Hohenzollerjev. Tu vršimo le svojo dolž-nost, junak nisem. Pojdite v moje strelske jarke, tam boste našli junake.«

V.

Slovenski junaki pri možnarjih.

Jožef Drolc, ki služi pri avstrijskih težkih možnarjih na francoskem bo-jišču, piše svojim staršem na Polzeli:

Kakor Vam znano, sem mnogo sveta prevozil, prehodil in prebojeval, pa sem še zmeraj zdrav in krepak slovenski fant. Bo-gu se imam zahvaliti za to srečo. V silo-vitem boju sem bil sedaj 14 dni zaporedoma. Zopet so krogle švigale nad našimi glavami kakor toča, letele so pa preko nas ali v stran. Sovražnik namreč ne meri dobro. Mi smo jim pa prizadjali z našimi velikani veliko škode. Več utrdb, trdnjav in mest smo že razbili do tal. Mi dosihmal, hvala Bogu, nismo imeli velikih izgub. Spo-ročam Vam, kako nas je nekega večera sovražnik z granato pozdravil. Naš po-veljnik je ukazal, naj pri našem slovitem velikanu-možnarju vse v red spravimo. Re-kel je: »Za danes je delo končano.« Kar zaslíšimo brenčati granato po zraku, in sicer ravno proti nam. Kam sedaj? Padem na obraz in tako store tudi drugi tovariši. To je bil pok! Dva metra od našega mož-narja pade granata na zemljo, tako da smo bili vsi pri našem orjaku s prstjo pokriti. Za hip nisem vedel, kako je z menoj. Tudi moji tovariši so se nahajali v enakem po-ložaju. Kmalu sem bil pokonci, tako tudi vsi drugi. Ako bi Vi videli, kako prijazno smo se vsi spogledali in se nasmehnil! Bo-gu bodi hvala, vsi smo ostali nepoškodo-vani. Sedaj se nahajam v mestu D . . . , čisto pri morju, kar mi je jako ljubo. Imam lep razgled po morsk planjavi. Ogledujem

si parnike, ki krožijo po širni in od solnca bliskajoči se morsk gladini. To je pogled in razvedrilo za nas slovenske vojake ko-renjake.

Sprejmite mnogo srčnih pozdravov iz daljne tujine. Priporočam se Vam v moli-tev. Bog in Marija bodita z nami! Vaš sin Jožef Drolc.

VI.

Belgijski bojevniki in način bojevanja.

Če se pelješ za fronto nemških čet skozi Belgijo, je opaziti povsod po mestih in vaseh množice mladih, za orožje sposob-nih mož, ki lenarijo v skupinah po trgih in pred vasmí. Pri pogledu nanje se človek ne more znebiti vtisa: ti ljudje čakajo na ne-kaj, na kakšen dogodek, na kakšno poro-čilo, morda na povelje. Tako izgleda, kakor da bi bila samo za ta dan napovedana mo-bilizacija lenuhov, toda je pa danes prav tako kot je bilo včeraj, kot je vsak dan. Vsi Nemci, katere srečamo, nam povedo lahko, da te gručé mladih ljudi že tedne opazujejo. Če obvladujejo človeka vtisi iz bojev franktirerjev, če pride človek morda slučajno ravno iz Löwna, Ethe, Batteie ali Andenne, potem se ne more otresti misli, da bi ti fantje v trenutku, ko bi se jim zdel položaj vojnih dogodkov pripraven, padli kot franktirerji nad so-vražne jim vojake in umorili vsakogar. Njih oči plamte skritega sovraštva; mnogi teh ljudi izgledajo tako, kakor da jim je malo mar, kakšno nesrečo bi pripravili nad svoje sosede.

Toda še nek drug vtis se dobí pri opa-zovanju teh ljudi. V pre mnogih slučajih je bilo neovrgljivo dokazano, da so se tepeni Belgijci na begu premenili iz vojakov v na-vadne meščane. V nahrbtnikih večjega de-la padlih vojakov so se našle popolne ci-vilne obleke. Pri zavzetju Namurja sem sam videl, da je bila cesta, ki vodi po do-lini Maase, po kateri so se malo prej umi-kale belgijske čete, posuta s čevlji, hla-čami, suknjami in celo srajcami belgijskih vojakov. Velik del belgijskih vojakov, ki so se na ta način preoblekli v navadne me-ščane, se je vrnil v svoje kraje. Mnogi so veseli, da vojska ne preti nič več njih živ-ljenju, ter to tudi kar odkrito priznavajo.

Jih je pa tudi mnogo med njimi, katere ujeta črv vesti, da so tako sramotno pustili na cedilu svojo domovino. Ti pričakujejo priložnosti, da se bodo maščevali. Zato je med gručami mladih postopačev brezdvomno veliko belgijskih vojakov. Videti se to sicer ne more na nobenem in nemške čete nimajo časa, da bi se brigale za personalije vsakega posameznega Belgijca. Ker se pa ne moremo, naj se nam reče karkoli, povzpeti na takšno stališče »humanitete«, da bi kot Angleži zaprli vsakega za orožje sposobnega državljana tuje države, brez ozira na to, ali je vojak ali ne — zato se je lahko zgodilo, da je mogla belgijska vojaška uprava, ki je bila zaprta v obleganem Antwerpnu, še za hrbtno nemških čet vpoklicavati rekrute. Marsikdo se ji je seveda odpovedal. Tako n. pr. so se v neki vasi, ki mejí na Luksemburško, uprli vsi prebivalci in so to utemeljevali s tem, da nima nobenega pomena več.

Od začetka so se Nemci čudili temu, da je bilo tolikim belgijskim vojakom mogoče spraviti civilno obleko v nahrbtnike. Pozneje se je pa stvar pojasnila. Pokazalo se je, da to belgijskim vojakom ni bilo samo priporočeno, temveč naravnost zapovedano. Merodajne belgijske oblasti so bile brezdvomno prepričane, da se ljudi tudi tako lahko obdrži v rokah. V resnici so ostali tudi v civilnih oblekah v nekakšni organizaciji in v zvezi z armadnim vodstvom.

Ta organizacija je »Garde civique«, neke vrste meščanska garda, ki je razširjena po vsej deželi, posebno močno pa je v velikih mestih, Bruseljnu, Antwerpnu, posebno v Gentu itd. Tako kot pri nas strelska in ognjegasna društva, so imeli člani te organizacije redno vaje, kjer so se učili v korakanju, streljanju. Imeli so tudi centralo vseh pokrajinskih organizacij. Celo cel eskadron močno konjenico so imeli, katero so imenovali »Garde d' honneur«. Člani te organizacije so mnogokrat izvrševali franktirerske napade na nemške čete, deloma v svojih uniformah, deloma v civilu. Ko se jih je prijelo, so protestirali proti temu, da bi se ravnalo z njimi kot s franktirerji in so zatrjevali, da spadajo k regularnim četam. V kolikor se je to tikalo ujetnikov, ki svoje civilne obleke niso mogli pravočasno spraviti iz na-

hrbтников, je tudi belgijska vlada zastopala to stališče. Nemška vojna uprava pa se je držala tozadevnih določb mednarodnega prava in postopala s temi ljudmi kot s franktirerji.

Četudi se je mnenje med belgijskim ljudstvom zlasti po padcu Antwerpna preobrnilo v jezo nad besedolomnimi Angleži, vendar nevarnost franktirerskih napadov še ni odstranjena. Treba je pač računati z značajem Belgijcev. Že Cezar je imenoval Belgijce hraber, toda zahrbtnen narod, in je moral rod Beuroncev iztrebiti, da si je z sigural zveze za boje proti Germanom in Britancem. Tudi se je zajedlo globoko v ljudsko dušo nagnjenje do revolt, skrivnih družb itd. od časa, ko so Španci zatirali Belgijce in jih Francozi posipali z nasilnostmi. Tako je tudi v mirnem času sicer nič nevarna organizacija »Garde civique« dala močno oporo v nevarnem času.

Cel potek bojev v Belgiji je odkril tudi, da je bila Belgija prepletena z gosto mrežo izvrstno delujoče poročevalske službe. Tako je n. pr. ta služba delovala med tesno obleganim Antwerpnom in Bruseljnom, dasi je bilo ozemlje med tema dvema mestoma zasedeno od nemških čet in so se vršili na njem noč in dan boji. Sam sem se prepričal in nisem bil nemalo osupel nad tem, kako hitro so dobivale nekatere belgijske družine poročila od svojih sinov, ki so spadali k armadi, ki je bila v Antwerpnu obkoljena. Belgijci so celo do zadnjega časa tiskali v nekem predmestju Bruseljna uradne izkaze o ranjencih, ki so ležali v Antwerpnu. Poleg tega so se dajali iz obleganega Antwerpna ponoči svetlobni signali, katere je ljudstvo po deželi brezdvomno razumelo. Ti signali so pa takoj ponehali, ko se je nemškim četam parkrat posrečilo prevariti posadko v Antwerpnu z odgovori potom svetlobnih signalov. Tudi golobje-pismonoši so Belgijcem izvrstno služili. Belgija je znana kot klasična dežela perutinarstva in šport z golobi-pismonoši posebno cvete v Belgiji. Končno je vsa Belgija prepletena s postajami za brezžično brzojavljanje. Te postaje so se dale le počasi izslediti. Veliko število drogov teh postaj se opazi še sedaj lahko na mestih, kjer bi nihče ne slutil, da se nahaja tam taka postaja. Seveda so jih Nemci sedaj napravili neškodljive.

O nesrečah, ki so grozile iz teh skritih organizacij nemški armadi, se more sedaj govoriti kot o nečem, kar je premagano. Seveda, če bi se bojna sreča na kakšnem odločilnem mestu obrnila proti nemški armadi, potem bi ista brezdvomno še drugače spoznala grozoto franktirerskih bojov in pa organizacijo »Garde civique«. Četudi so bili franktirerski boji dosedaj strašni in so prizadjali cvetoči deželi strašne rane, se jih more vendarle smatrati kot epizode, ki stoje v ozadju velikih vojskinih dogodkov. Ker pa je bila vojna sreča Nemcem prijazna, jim je poročevalska služba Belgijcev v mnogih slučajih dobro služila. Prav nič ne dvomim, da je nemško armadno poveljstvo namenoma pustilo živahno poročevalsko delovanje Antwerpna z okolico. Lahko se je na ta način vsako uro zvedelo, kako izgleda v posameznih delih mesta. Mnogo poročil, ki so se potem nad Belgijci bridko maščevala, so prejeli Nemci od Belgijcev samih.

Gotovo se bo potem, kakor hitro se bo navdušenje Belgijcev za Angleže, po katerih nasvetu so se spustili v vojsko, poglelo, tudi organizacija »Garde civique« spremenila zopet v mirno, meščansko družbo. Na nemški strani ne manjka dobre volje, da se omogoči Belgijcem povrnitev k njihovim zapuščenim delavnicam. Nemci imajo preveč zmisla za red in za delo, da bi pustili usahnuti blagoslovljeni božji vrt belgijskih provinc.

Ako se pomisli na neizmerno opustošenje, na stotine razdrtih mostov, upepeljenih hiš, zasutih predorov, razstreljenih cerkva, se mora priznati, da so vse to storili Belgijci sami, brezuspešno storili. Njih lepa dežela bi se solnčila lahko v neskaljenem miru, ako ne bi poslušali Angležev. Dvojno brezuspešno pa je bilo razdiranje in uničevanje vrednot začetkom vojske, ker vse to Belgijcem ni prav nič koristilo,

Nemcev pa ne zadrževalo, da ne bi prodirali.

Sedaj pa gledamo nenavadno, v mnogih ozirih brezupno sliko, da nemški vojaki v sovražni deželi popravljajo dela kulture, katera so razdrli vojaki lastne dežele. Pri Dinantu sem naletel na nekega črnovojnika, ki je zazidaval v neki hiši dve luknji, kateri je napravila granata. Ti dve luknji sta motili njegovo redoljubnost zato, ker je moral iz svojega vojaškega stanovanja vedno vanji gledati. V neki zapuščeni belgijski vasi je začel nek nemški poročnik s kmečkimi sinovi svojega polka spravljati v red delo na nekem posestvu, kar je dalo vračajočim se prebivalcem vasi dober zgled in pogum, da so se lotili rednega dela. V fanatični hudobnosti so spustili Belgijci na neki železniški progi sedem lokomotiv z nekaterimi težko s kamenjem obloženimi vozovi proti nemškemu vlaku, v katerem so se vozile nemške transportne čete. Toda Nemci so to pravočasno opazili in skrbeli za to, da je ta vlak pravočasno skočil s tira. Pri Hevesu leže te lokomotive, prevrnjene druga na drugo. To je pogled na železniško katastrofo, ki celo sredi vojske z grozo pretrese človeka. Toda nameravano razdrtje železniške zveze se Belgijcem ni posrečilo. V dveh urah je neki železniški stotnik dal napraviti ob mestu katastrofe nov tir.

Kakor vsak na svojem mestu, tako skrbi nemški generalni guverner pl. Goltz za celo okupirano deželo. Skrbi Belgijcev so njegove skrbi. On spravlja stoječe tovarne zopet v delo, on daje kmetom semena za setev in skrbi, da se dela, kjerkoli je mogoče. V skupnem delu se bodo vojskine rane zopet zacelile in Belgijci bodo morda cenili nemško ljudstvo kot ljudstvo strogega reda, kakor jih cenimo mi kot ljudi dela. — Morda?

W. Scheuermann.

Štirinajsti sešitek „SVETOVNE VOJSKE“ bo nadaljeval s popisi dogodkov na bojišču v Vzhodni Pruski med nemško in rusko armado. Sešitek bo zanimiv, ker bodo v njem priobčena med drugim tudi zelo zanimiva pisma nekega nemškega katoliškega vojnega duhovnika.

Vzpored „Svetovne vojske“.

Radi lažjega pregleda in ker je dozdej že izšlo toliko sešitkov „Svetovne vojske“, da se na podlagi sedaj objavljenih popisov lahko sestavi vzporedni pregled, objavljamo načrt tega dela.

„Svetovna vojska“ bo objavljala popise bojev med sledečimi državami:

1. Avstrija-Srbija, Črna gora (sešitek št. 1, 9, 10).
2. Avstrija-Rusija (sešitek št. 2, 6, 7, 16, 17).
3. Nemčija-Rusija (sešitek št. 3, 14).
4. Nemčija-Belgija, Francija, Anglija (seš. št. 4, 11, 12, 13).
5. Nemčija, Avstrija-Japonska.
6. Turčija-Rusija, Anglija, Francija.
7. Na morju (sešitek št. 5).
8. V zraku.
9. Padli slovenski junaki (sešitek št. 8, 18).
10. Odlikovani slovenski junaki.
11. Pisma in pripovedovanja slovenskih ujetnikov (seš. 15).
12. Razmere med vojsko med Slovenci doma.

V te poddele bo razdeljeno celo delo „Svetovna vojska“ tako, da bo vsak poddel celota zase in bo tvoril samostojno knjigo. Zato je tudi paginacija tako razdeljena, da se prične vsak poddel s svojo številko, n. pr. 1. Avstrija-Srbija, Črna gora, 1. sešitek stran 1-32, 9. sešitek stran 33-64, 10. sešitek stran 65-96 itd. Vzpored obsega sešitke za tri četrtletja, t. j. 18 sešitkov.